

Tijd voor beroepspraktijkvorming en andere onderwijsactiviteiten

Onderzoek naar tijdsbesteding in het MBO

Gerrit Vrieze | Jos van Kuijk | Janine de Loo



its

TIJD VOOR BEROEPSPRAKTIJKVORMING EN
ANDERE ONDERWIJSACTIVITEITEN

Tijd voor beroepspraktijkvorming en andere onderwijsactiviteiten

Gerrit Vrieze
Jos van Kuijk
Janine de Loo

De particuliere prijs van deze uitgave is €12,-
Deze uitgave is te bestellen bij het ITS, 024 - 365 35 00.
Foto omslag: Flip Franssen

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Vrieze, Gerrit.

Tijd voor beroepspraktijkvorming en andere onderwijsactiviteiten. Onderzoek naar tijdsbesteding in het MBO. / Gerrit Vrieze, Jos van Kuijk & Janine de Loo - Nijmegen: ITS
ISBN 978 – 90 - 5554 - 387 - 8
NUR 840

Projectnummer: 34 000 368

© 2009 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

Op dit moment zijn er geen landelijke gegevens beschikbaar over de hoeveelheid tijd die studenten in het middelbaar beroepsonderwijs in de beroepspraktijk doorbrengen. Het ministerie wil goed in beeld krijgen hoeveel tijd een student kwijt is aan beroepspraktijkvorming (BPV) en andere onderwijsactiviteiten in de BBL en de voltijd BOL. Door gebruik te maken van gegevens van de Onderwijsinspectie en het opvragen van onderwijsprogramma's en BPV-overeenkomsten bij onderwijsinstellingen kan een goed beeld worden gegeven van de BPV-tijd en de andere onderwijsactiviteiten. Door gesprekken met contactpersonen kan bovendien inzicht worden gegeven hoe instellingen hiermee omgaan en kunnen trends worden geschetst.

Het onderzoek is binnen het ITS uitgevoerd door Gerrit Vrieze en Jos van Kuijk van de afdeling Onderwijs, Organisatie en Beleid. Janine de Loo, student sociologie van de Radboud Universiteit Nijmegen, heeft als stagiaire meegewerkt. Wij willen Karel Pagrach van de Onderwijsinspectie en Rini Romme van MBO 2010 hartelijk danken voor hun bijdrage aan dit onderzoek.

In de begeleidingscommissie van dit onderzoek hadden zitting:

mevr. Heleen Beurskens	MBO Raad
mevr. Agnes Jansen	AOC Raad
hr. Martijn van Blitterswijk	Colo
mevr. Antoinette van Wanroij	OCW
mevr. Louise van de Venne	OCW
mevr. Annemarie Koks	OCW

We zijn de leden erkentelijk voor de constructieve samenwerking en hun waardevolle adviezen.

Graag willen we al diegenen die dit onderzoek mogelijk hebben gemaakt hartelijk danken. Speciale dank gaat uit naar de contactpersonen op de onderwijsinstellingen voor het opsturen van de documenten en de bereidheid hierop een toelichting te geven.

Gerrit Vrieze
projectleider

Inhoud

Voorwoord	v
Samenvatting	1
1 Doel en opzet van onderzoek	7
1.1 Inleiding	7
1.2 Achtergronden	7
1.3 Onderzoeksvraag	8
1.4 Onderzoeksopzet	9
1.5 Leeswijzer	12
2 Secundaire literatuuranalyse	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Geschiedenis	13
2.3 Definities	13
2.3.1 Studieduur en praktijkdeel	14
2.3.2 Minimumnorm, In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs en totale opleidingstijd	15
2.3.3 Verantwoording van de onderwijstijd in de BOL en BBL	18
2.3.4 Beroepspraktijkovereenkomst in de BOL en de BBL (praktijkovereenkomst)	18
2.3.5 Arbeidscontract	19
3 Kwantitatieve resultaten	21
3.1 Inleiding	21
3.2 Algemeen	21
3.3 De opbouw van de database	24
3.4 Kwantitatief beeld tijdsbesteding in de BOL	28
3.5 Kwantitatief beeld tijdsbesteding in de BBL	33
4 Kwalitatieve peiling onderwijsinstellingen	41
4.1 Inleiding	41
4.2 Kloppen de cijfers?	41
4.3 Hoe berekenen instellingen het BPV-percentage, praktijkdeel?	49
4.4 Trend	50

4.5 Welke argumenten zijn er voor het onderscheid tussen BOL en BBL?	54
4.6 Oplossingen	55
5 Secundaire literatuuranalyse	57
5.1 Inleiding	57
5.2 Beschrijving rapporten	58
5.2.1 Onderwijsinspectie: 850 uur in de BVE	58
5.2.2 Rapport van Onderwijsinspectie 2007, onderwijstijd in VO en BVE	61
5.2.3 Rapport van de Algemene Rekenkamer 2007-2008	64
5.2.4 Onderzoek SCP: Duaal als ideaal? (2006)	65
5.2.5 DIJK12: Opleiden in de beroepspraktijk (2006)	68
5.2.6 ResearchNed/KBA: De studentenmonitor MBO (2008)	70
5.3 Conclusies	72
6 Conclusies	75
6.1 Inleiding	75
6.2 De belangrijkste uitkomsten samengevat	76
6.3 Aandachtspunten	83
Bijlage – Kwantitatieve gegevens	85

Samenvatting

De belangrijke resultaten uit het onderzoek:

- *Uit het cijfermateriaal blijkt niet dat onderwijsinstellingen in de BOL de maximumgrens van 60 procent BPV opzoeken*
- *Het percentage BPV op basis van de studieduur is in de BOL 29 en in de BBL 65 procent. Dit wijst niet op een naar elkaar toegroeien van BOL en BBL*
- *Gelet op de omvang van de BPV draagt het bedrijfsleven in belangrijke mate bij aan de opleiding van MBO-studenten*
- *Verwachte trends percentage BPV: gevarieerd in de BOL; in de BBL constant*
- *Bij onderwijsinstellingen bestaat grote behoefte aan duidelijkheid over het geldend wettelijk kader.*

In het debat in de Tweede Kamer van 31 januari 2008 over de 850 urennorm¹ in de Beroepsopleidende Leerweg (BOL) maakten enkele Kamerleden zich zorgen over het aantal uren begeleid onderwijs dat studenten in de Beroepsbegeleidende Leerweg (BBL) door de onderwijsinstelling krijgen aangeboden. Daarnaast signaleert MKB Nederland² dat onderwijsinstellingen, vooral in de Beroepsopleidende Leerweg (BOL), steeds vaker en meer BPV opnemen waardoor het beroepsonderwijs zich verplaatst naar bedrijven. Onderwijsinstellingen zouden de grens van 60³ procent opzoeken. Bovendien werd geconstateerd dat het ontbreekt aan volledig en betrouwbaar cijfermateriaal dat een beeld geeft van de door MBO-studenten besteedde tijd aan beroepspraktijkvorming (BPV).

Dit onderzoek beoogt een beeld te geven van de tijd die een student besteedt aan BPV en andere onderwijsactiviteiten, dit is de totale opleidingstijd, in de BBL en de voltijd BOL. Het onderzoek is gericht op het geven van een kwantitatieve, feitelijke stand van zaken. Hiervoor is gebruik gemaakt van bestanden van de inspectie (BOL) en zijn

1 Zowel in de BBL als in de voltijd BOL is er sprake van een minimumnorm van In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs (IIVO). Voor een voltijds BOL-traject geldt een minimumnorm van 850 klokuren per volledig studiejaar. Voor de BBL is een minimumnorm van 300 uur per studiejaar afgesproken.

2 MKB Nederland: *Praktijkleren in het MKB, naar een flexibele vakmanschapsroute* d.d. december 2006.

3 De voltijd BOL omvat volgens de Wet educatie en beroepsonderwijs een praktijkdeel van tenminste 20 en minder dan 60 procent van de studieduur. De BBL omvat een praktijkdeel van tenminste 60 procent van de studieduur (WEB, art. 7.2.2., tweede lid).

gegevens opgevraagd bij instellingen voor de BBL. De deelname aan het onderzoek was overweldigend (91% van de benaderde onderwijsinstellingen).

Daarnaast bevat het onderzoek een literatuurstudie en een kwalitatief gedeelte - inhoudende een verdiepend gesprek met contactpersonen van de deelnemende MBO-instellingen om achtergrondinformatie en inzicht in trends te vergaren. Het verzamelde cijfermateriaal is hierdoor in perspectief geplaatst.

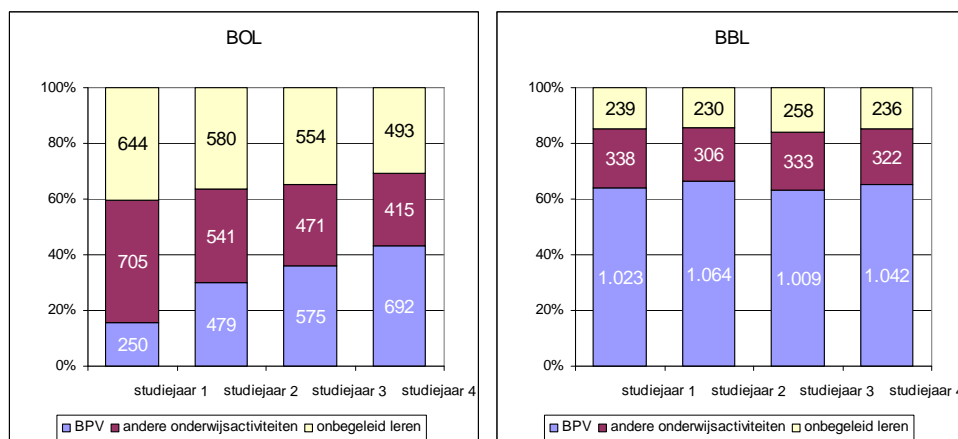
De centrale onderzoeksvraag luidt:

Wat is de totale opleidingstijd (per studiejaar, per opleiding) en hoeveel tijd wordt daarbinnen besteed aan beroepspraktijkvorming en aan andere onderwijsactiviteiten begeleid door de instelling?

Resultaten

Totale opleidingstijd

Figuur 1 – Uren BPV, uren andere onderwijsactiviteiten en uren onbegeleid leren



De gemiddelde totale opleidingstijd (BPV + andere onderwijsactiviteiten met uitzondering van het onbegeleid leren) is in de *BOL* voor het eerste studiejaar 955 uur en passeert in de latere studie jaren de 1.000, resp. 1.020, 1.041 en 1.097. De gemiddeld totale (begeleide) opleidingstijd in de *BOL* bedraagt daarmee circa 1.000 uur. Dit is dus ruimschoots boven de minimumnorm van 850 in de *BOL*.

In de *BBL* is de gemiddelde totale opleidingstijd in alle studie jaren stabiel, tussen de 1.340 en 1.400 uur. Het aantal uren BPV ligt tussen de 1.000 en 1.100. Het aantal uren voor andere onderwijsactiviteiten ligt in alle vier de studie jaren gemiddeld boven de minimumnorm van 300 uur in de *BBL*.

Naar sector en niveau zijn er in details verschillen.

Het verschil tussen *geprogrammeerde* en *gerealiseerde opleidingstijd* is in de BOL 2-4 procent en in de BBL 0-2 procent. Afgaande op de resultaten van de peiling bij de contactpersonen zou het verschil tussen de geprogrammeerde en gerealiseerde opleidingstijd rond de vijf procent en maximaal 10 procent zijn. Dit komt overeen met onze kwantitatieve bevindingen. De geprogrammeerde planning blijkt dus een vrij adequaat beeld te geven van het onderwijsaanbod per opleiding met een afwijkingmarge tussen de 2 à 5 en maximaal 10 procent.

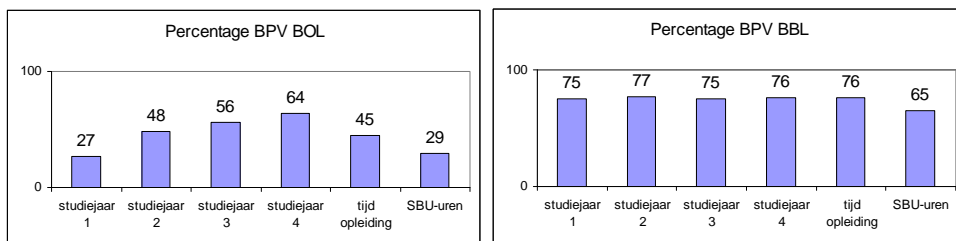
De systematiek die opleidingen hanteren om hun onderwijs te programmeren loopt uiteen. Er is bij onderwijsinstellingen grote behoefte aan duidelijkheid over het geldend wettelijk kader.

Percentage beroepspraktijkvorming (BPV)

In de *BOL* neemt het gemiddelde percentage BPV per studiejaar, gemeten over de *opleidingstijd*, toe van 27, via 48 en 56 naar 64 procent. Over alle jaren heen is het percentage BPV van de *opleidingstijd* gemiddeld 45 procent. Uitgaande van het aantal *SBU-uren*, de wettelijke *studieduur* is gebaseerd op deze SBU-uren, in de BOL bedraagt het percentage BPV gemiddeld door alle jaren heen 29 procent. Naar sector en niveau zijn er kleine, niet-significante verschillen.

In de *BBL* is het percentage BPV van de *opleidingstijd* gemiddeld 76 procent en stabiel over de studiejaar heen. Gerekend over *SBU-uren* is het percentage BPV 65 procent. Ook hier zijn er kleine, niet-significante verschillen naar sector en niveau.

Grafiek 2 – Percentage BPV van de totale opleidingstijd (IIVO) per studiejaar, over totaal studiejaar en percentage BPV op basis van SBU-uren.



Er zijn weinig aanwijzingen dat onderwijsinstellingen bij de BOL-opleidingen de grens van 60 procent SBU-uren opzoeken. In de BOL is het percentage BPV van de wettelijke studieduur 29 procent, in de BBL 65 procent.

In de praktijk berekenen onderwijsinstellingen het percentage BPV weinig of niet. Zowel in de BOL als in BBL is het berekenen van het exacte percentage BPV weinig relevant. In de BOL wordt het maximum van 59 procent in de praktijk weinig benaderd. In de BBL werkt de student in zijn algemeenheid vier dagen en gaat één dag in de week naar school. Dat is tachtig procent. Hierdoor wordt in de regel de minimumgrens van 60 procent voor de BPV gerealiseerd. Er bestaat volgens de bevroegde onderwijsinstellingen geen noodzaak om dat precies te meten, behalve wanneer het aantal BPV-uren beneden de 24 uur per week komt.

Trends percentage beroepspraktijkvorming

De verwachte trend van de tijdsbesteding aan BPV in de *BOL* laat een gevarieerd beeld zien. Ruim een derde van de contactpersonen in de onderwijsinstellingen verwacht dat er weinig veranderd, ongeveer eenderde voorziet een stijging van de binnenschoolse praktijk, ook al als gevolg van Competentiegericht Onderwijs, ongeveer een kwart verwacht (hier en daar) een toename van de BPV en enkele geïnterviewden verwachten juist dat de BPV zal afnemen.

Factoren die volgens contactpersonen in de instellingen van invloed zijn op een eventuele stijging of daling van de tijdsbesteding aan BPV zijn:

1. de wensen van het bedrijfsleven;
2. de invoering van Competentiegericht Onderwijs;
3. bekostiging;
4. economische conjunctuur en
5. toenemende aandacht voor kennis.

In de *BBL* zien de contactpersonen van de onderwijsinstellingen weinig ontwikkelingen in het percentage BPV. Zowel de kwantitatieve gegevens als het kwalitatieve onderzoek laten zien dat in principe bij een BBL-traject geldt: 4 dagen werken, 1 dag in de week naar de instelling. Wel wordt soms gesignaleerd door onderwijsinstellingen dat BBL-studenten verzaken om naar de instelling te komen.

Conclusie

Uit het onderzoek zijn weinig aanwijzingen te vinden dat onderwijsinstellingen voor de BOL-opleidingen wat betreft de omvang van de BPV de wettelijke bovengrens opzoeken. Het percentage BPV op basis van studieduur is in de BOL 29 procent en in de BBL 65 procent.

Uit het onderzoek blijkt dat ongeveer de helft van de totale opleidingstijd in het middelbaar beroepsonderwijs bestaat uit beroepspraktijkvorming (BPV: in de BOL 45 % en in de BBL 76 %). De kwantitatieve omvang van de BPV rechtvaardigt de conclusie dat het bedrijfsleven een wezenlijke bijdrage levert aan het beroepsonderwijs dat MBO-studenten genieten.

Het mag niet worden uitgesloten dat door de toename van de binnenschoolse praktijk, onderwijsinstellingen vaker samenwerken met bedrijven bij de vormgeving van het beroepsonderwijs.

Er is op onderwijsinstellingen grote behoefte aan meer duidelijkheid over het geldend wettelijk kader.

1 Doel en opzet van onderzoek

1.1 Inleiding

In het onderhavige rapport is de tijdsbesteding van BOL- en BBL-studenten in het middelbaar beroepsonderwijs aan BPV en andere onderwijsactiviteiten onderzocht. In paragraaf 1.2 wordt eerst ingegaan op de achtergronden van het onderzoek. Daarna komt de vraagstelling aan de orde (1.3) en wordt de onderzoeksopzet toegelicht (1.4). Het hoofdstuk wordt afgesloten met een leeswijzer (1.5).

1.2 Achtergronden

Het onderzoek vindt zijn aanleiding in een debat met de Tweede Kamer over de 850 uren norm in de Beroepsopleidende Leerweg (BOL) van 31 januari 2008. Het Kamerlid Depla stelde zich daarbij op het standpunt dat er te weinig is geregeld om te borgen dat deelnemers aan BBL-opleidingen voldoende begeleide onderwijsuren vanuit de onderwijsinstelling krijgen aangeboden. Daarnaast heeft Kamerlid Van Dijk van de SP zich uitgesproken voor een onderzoek naar de fysieke aanwezigheid van leraren.

Een andere aanleiding is de discussie over de inzet van de beroepspraktijkvorming (BPV) door onderwijsinstellingen die door MKB Nederland is aangezwengeld in zijn notitie *Praktijkleren in het MKB, naar een flexibele vakmanschapsroute* d.d. december 2006. Hierin signaleert MKB Nederland namelijk dat onderwijsinstellingen vaker en meer BPV in de opleiding opnemen waardoor het beroepsonderwijs zich steeds meer verplaatst naar bedrijven. Meer specifiek zou het bedrijfsleven het idee hebben dat onderwijsinstellingen steeds vaker de maximumgrens van 59 procent praktijk in de BOL opzoeken.

De begeleiding van studenten in de beroepspraktijkvorming, vooral van de BOL-studenten, op de werkplek zou hierdoor steeds meer opleidingsbereidheid en tijd van werkgevers vergen. Ook zou de begeleiding door de scholen sterk wisselend van kwaliteit zijn waardoor bedrijven (praktijkbegeleiders) vaker het gevoel zouden hebben dat ze onderwijstaken overnemen van scholen. MKB Nederland baseert zich daarbij op onderzoek van DIJK⁴, SCP⁵ en een rapport van de Raad voor Werk en Inkomen⁶.

4 Detmer, B., I.E.M. de Vries (2006). *Opleiden in de beroepspraktijk*. Amsterdam: Dijk12.

Mede naar aanleiding van bovengenoemde zorg van leden van de Tweede Kamer en het bedrijfsleven wil het ministerie van OCW een zo volledig mogelijk beeld krijgen van de hoeveelheid tijd die een student besteedt aan beroepspraktijkvorming en andere onderwijsactiviteiten in de BBL en de voltijd BOL. Het onderzoek is primair gericht op het geven van een kwantitatieve, feitelijke stand van zaken. Het ministerie acht inzicht in de feitelijke stand van zaken noodzakelijk voordat bekeken kan worden of andere normen of verhoudingen gewenst zijn.

BOL en BBL

Het middelbaar beroepsonderwijs kent twee leerwegen, de beroepsopleidende leerweg, de BOL en de beroepsbegeleidende leerweg, de BBL. Ze leiden op voor dezelfde beroepen en diploma's, maar verschillen in het aandeel van de praktijk. De voltijd BOL omvat volgens de Wet educatie en beroepsonderwijs een praktijkdeel van tenminste 20 en minder dan 60 procent van de studieduur. De BBL omvat een praktijkdeel van tenminste 60 procent van de studieduur (WEB, art. 7.2.2., tweede lid).

In de BOL zouden de studenten dus hoofdzakelijk naar school moeten gaan en in de BBL (het vroegere leerlingwezen) werkt de reguliere student doorgaans en gaat in de regel één dag in de week naar school.

1.3 Onderzoeksvraag

De centrale onderzoeksvraag luidt:

Wat is de totale opleidingstijd (per studiejaar, per opleiding) en hoeveel tijd wordt daarbinnen besteed aan beroepspraktijkvorming en aan andere onderwijsactiviteiten begeleid door de instelling?

De deelvragen luiden:

1. Hoeveel tijd staat er per opleiding beschreven in de OER?
2. Hoeveel tijd in uren wordt er besteed aan de beroepspraktijkvorming op basis van de geprogrammeerde planning?
3. Hoeveel tijd in uren wordt er besteed aan andere onderwijsactiviteiten begeleid door de school op basis van de geprogrammeerde planning?
4. Wat is het percentage (gerealiseerde) beroepspraktijkvorming van de totale opleiding en vooral: hoe wordt dit door de instelling berekend?
5. Kan er wat gezegd worden over de trend voor de toekomst? Wordt het aandeel BPV groter of kleiner en waarom?

5 Bronneman-Helmerts, Ria (2006). *Duaal als ideaal?* Den Haag: SCP.

6 Zijl, Jan van (2006). *Talent ontwikkelen, talent benutten*. Den Haag: RWI.

1.4 Onderzoeksofzet

Om de bovenstaande vragen te beantwoorden, zijn drie onderzoeksactiviteiten uitgevoerd:

1. Secundaire literatuuranalyse;
2. Verzamelen documenten en gegevens bij instellingen;
3. Peiling over het realiteitsgehalte van de verzamelde documenten/gegevens en trends in de toekomst.

ad 1. Secundaire literatuurstudie

De secundaire literatuurstudie bestaat uit het nagaan van de recente geschiedenis en de definities rond onderwijstijd én het bestuderen van de bestaande rapporten. De beschikbare onderzoeken (DIJK12, *Opleiden in de beroepspraktijk*; SCP, *Duaal als ideaal*, Inspectie-rapporten; Algemene Rekenkamer, *Beroepspraktijkvorming in het mbo*; ResearchNed, *De Studentenmonitor MBO 2008*) zijn bestudeerd met het oog op de vragen van het zo kwantitatief mogelijk vaststellen van de onderwijstijd voor BPV en voor andere begeleidingsuren door de onderwijsinstelling. De volgende vragen staan bij de secundaire analyse centraal:

- Wat is er feitelijk, kwantitatief in deze rapporten bekend over deze ontwikkeling?
- Welke verklaringen worden gegeven?
- Welke (eventuele) lacunes zitten er in deze gegevens?

ad 2. Verzamelen documenten en gegevens bij instellingen

ITS Nijmegen heeft gekozen voor het verzamelen van de documenten/gegevens bij de onderwijsinstellingen omdat de registratie van de uren beroepspraktijkvorming in het BRON-bestand (Basisregister Onderwijs) nog niet beschikbaar was en een urenregistratie door studenten zelf niet wenselijk wordt geacht.

De belangrijkste onderzoeksactiviteit is het verzamelen van gegevens bij instellingen. Het gaat om de volgende documenten/bronnen:

- OER/geprogrammeerde planning;
- Realistische planning (indien aanwezig);
- BPV- overeenkomst van tenminste één student van elke gekozen opleiding.

In overleg met de begeleidingscommissie is afgezien van de arbeidsovereenkomst omdat dit een private overeenkomst is.

BOL

Om onnodige onderzoeksbelasting van onderwijsinstellingen te vermijden is bij de BOL-opleidingen gebruik gemaakt van het bestand van de Onderwijsinspectie dat voor hun onderzoek naar de 850 urennorm is opgebouwd. Dit bevat de gegevens van

120 BOL-opleidingen van 59 MBO-onderwijsinstellingen, waarmee een representatief beeld wordt geschetst. Tabel 1.1 geeft een overzicht van de respons in de BOL. Er is een mooie spreiding, behalve voor niveau 1 waar sprake was van een lage respons.

Tabel 1.1 – Respons BOL , naar sector, naar niveau, bron: Onderwijsinspectie

	techniek	economie	zorg&welzijn	Groen	totaal
niveau 1	1	1	1	1	4
niveau 2	10	14	5	4	33
niveau 3	6	7	6	4	23
niveau 4	22	20	10	8	60
totaal	39	42	22	17	120

BBL

De documenten/gegevens van de BBL-opleidingen zijn door het ITS opgevraagd. Voor de BBL-opleidingen is eerst een selectie gemaakt naar onderwijsinstellingen met een hoge respons in het ODIN5-onderzoek⁷. Ook vakinstellingen en AOC's zijn daarbij vertegenwoordigd. Er is gekozen voor veertien ROC's, vier vakinstellingen en vijf AOC's. Aanvankelijk was het de bedoeling om per onderwijsinstelling van tien BBL-opleidingen documenten/gegevens op te vragen. Om de administratieve lasten voor onderwijsinstellingen beperkt te houden is het aantal opleidingen waarvan documenten werden gevraagd verminderd naar zeven-acht en bij vakinstellingen naar vier.

In samenwerking met *MBO 2010*, die over de meeste actuele en volledige gegevens beschikte, is een aselechte steekproef van BBL-opleidingen getrokken. Uiteindelijk zijn bij 23 onderwijsinstellingen de gegevens van 156 BBL-opleidingen opgevraagd. De gegevens zijn opgevraagd via contactpersonen bij de onderwijsinstellingen. We hebben de onderwijsinstellingen via een brief gevraagd om personen aan te wijzen die enerzijds op de hoogte zijn van de tijdsbesteding en die anderzijds kennis hebben van de geautomatiseerde systemen op dit terrein.

Een brief van het ministerie over de achtergronden van dit onderzoek en het belang van medewerking voor de onderwijsinstellingen, heeft het verzoek tot deelname vergezeld.

De respons is zeer hoog te noemen. Van de 23 onderwijsinstellingen hebben er 21 documenten/gegevens opgestuurd. Dit is een instellingsrespons van 91 procent. Van

⁷ Dit ten behoeve van een eventuele latere secundaire analyse met dit bestand.

125 BBL-opleidingen zijn de gegevens in het databestand opgenomen. Dit is op 156 BBL-opleidingen een respons van 80 procent. Tabel 1.2 geeft een overzicht van de respons in de BBL.

Tabel 1.2 – Respons BBL, naar sector, naar niveau, bron: ITS

	techniek	economie	zorg&welzijn	groen	totaal
niveau 1	5	3	1	4	13
niveau 2	23	10	3	11	47
niveau 3	18	7	3	8	36
niveau 4	11	7	2	9	29
totaal	57	27	9	32	125
aantal in steekproef	72	34	12	38	156

Uit de hoge respons kan worden opgemaakt dat het onderwerp leeft bij de onderwijsinstellingen. Er is een mooie spreiding, alleen de sector zorg&welzijn is ondervertegenwoordigd doordat in de oorspronkelijke steekproef 12 opleidingen uit deze sector zaten. Dit betekent dat we voorzichtig moeten zijn met uitspraken over deze sector in de BBL.

Van ongeveer de helft van de BBL-opleidingen is een compleet Onderwijs- en Examenreglement ontvangen inclusief de onderwijsprogrammering in uren. Van enkele BBL-opleidingen hebben we de urenprogrammering inclusief de gerealiseerde planning gekregen. Dat zijn formulieren waarmee de sectordirecteuren periodiek kunnen volgen in hoeverre de opleidingen hun programmering realiseren. Enkele opleidingen hebben naast de OER ook jaarplanningen, lesroosters, e.a. toegezonden. Van andere opleidingen hebben we alleen de urenprogrammering ontvangen.

In de eerste plaats viel ons op dat in veel gevallen de gevraagde informatie - zoals door ons van te voren wél werd verwacht - niet centraal beschikbaar is en door de contactpersonen bij de clusters, sectoren, afdelingen moest worden opgevraagd. In de tweede plaats bleek dit niet altijd (centraal) geautomatiseerd te zijn. Het verzamelen van de documenten/gegevens duurde langer dan verwacht. Desondanks is de respons zeer hoog te noemen.

Ongeveer 100 BBL-opleidingen hebben een BPV-overeenkomst van één van de studenten van de opleiding (in alfabetische volgorde de derde student) meegestuurd. Er is een grote variatie aan BPV-overeenkomsten wat betreft vormgeving en informatie.

Aan de hand van deze documenten is geprobeerd het aantal BPV-uren en de tijd voor andere onderwijsactiviteiten begeleid door de instelling in beeld te brengen. De analyse werd gecompliceerd doordat instellingen verschillende rekenwijzen hanteren. Het onderzoek is met de nodige zorgvuldigheid omgeven om een reëel beeld te kunnen geven van de BPV-praktijk.

Er is een database opgesteld met per opleiding, per studiejaar een opgave van het totaal aantal uren (SBU-uren), de BPV-uren, de uren voor de overige onderwijsactiviteiten en (indien aangegeven) het aantal uren voor onbegeleid leren. Deze zijn voorgelegd aan de onderwijsinstellingen om te zien of zij het beeld daarin voldoende herkennen uit de praktijk. Op basis van deze database kan een adequaat kwantitatief beeld worden geschetst van het totaal aantal uren die onderwijsinstellingen besteden aan BPV-uren en andere onderwijsactiviteiten.

ad 3. Peiling realiteitsgehalte en trends in de toekomst

Eén van de kernvragen uit het onderzoek is: hoe wordt het percentage beroepspraktijkvorming van de totale opleiding door de onderwijsinstelling berekend en vervolgens in de praktijk vormgegeven. Na het opleveren van documenten/gegevens zijn derhalve de contactpersonen bevraagd over:

- In hoeverre geven de gegevens de reële stand van zaken weer?
- Hoe wordt het percentage BPV in de praktijk berekend?
- Welke tendens verwachten zij met betrekking tot de BPV?

In totaal 19 contactpersonen zijn hiervoor telefonisch geïnterviewd en op twee onderwijsinstellingen heeft een groepsinterview plaatsgevonden, waarbij naast de contactpersoon ook geïnteresseerde sectordirecteuren aanwezig waren.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt verslag gedaan van het eerste deel van de secundaire literatuuranalyse over de geschiedenis en de definities. In hoofdstuk 3 wordt het kwantitatieve overzicht gegeven van de tijdsbesteding. In hoofdstuk 4 doen we verslag van de uitkomsten van de peiling onder de contactpersonen. In hoofdstuk 5 komt het tweede deel van de secundaire literatuuranalyse aan bod waar de bestaande rapporten over onderwijstijd worden besproken.

Hoofdstuk 6 bevat een samenvatting aan hand van de onderzoeksvragen.

2 Secundaire literatuuranalyse

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de recente geschiedenis (2.2) en de definities (2.3) rond onderwijstijd.

2.2 Geschiedenis

In het verslag van het reguliere onderzoek uit 2004-2005 constateerde de Onderwijsinspectie dat veel opleidingen niet goed voldeden aan de onderwijsnorm voor de voltijd BOL. Hierbij baseerde de Onderwijsinspectie zich op de 850-urennorm zoals die in de Wet studiefinanciering (WSF) was geformuleerd. In de Wet educatie en beroepsonderwijs waren op dat moment nog geen criteria hiervoor opgenomen. In de Wet studiefinanciering was vastgelegd dat een student voor studiefinanciering in aanmerking kwam indien de student een opleiding volgde die minimaal 850 uur in omvang was. De bewijslast lag in de WSF bij de student. Door het parlement werd dit onterecht gevonden. Daarom is de Wet educatie beroepsonderwijs (WEB) hierop aangepast en is in 2007 de IIVO-norm (In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs) aangenomen van 850 uur in de BOL en 300 uur in de BBL. Daarbij moet worden aangetekend dat de IIVO-norm voor 300 uur een bekostigingsvoorwaarde is en niet een onderwijskundige norm.

2.3 Definities

Achtereenvolgens wordt ingegaan op:

- studieduur en praktijkdeel;
- minimumnorm, In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs, totale opleidingstijd;
- verantwoording van de onderwijstijd in BOL en BBL;
- beroepspraktijkovereenkomst in BOL en BBL;
- arbeidsovereenkomst.

2.3.1 Studieduur en praktijkdeel

In de Wet educatie en beroepsonderwijs wordt omschreven dat de voltijds BOL een praktijkdeel van tenminste 20 en minder dan 60 procent van de studieduur omvat. Voor de BBL is het praktijkdeel tenminste 60 procent (WEB, art. 7.2.2., tweede lid).

Vervolgens volgt uit de WEB dat de *studieduur* door het bevoegd gezag wordt vastgesteld met inachtneming van de *studielast*. De studieduur kan vervolgens verschillen voor onderscheiden studenten of groepen van studenten indien het bevoegd gezag hiervoor aanleiding ziet.

De *studielast*⁸ wordt in de WEB uitgedrukt in normatieve studie jaren. Een normatief studiejaar telt in beginsel veertig weken van elk veertig studie-uren, daaronder begrepen het praktijkdeel. Vervolgens wordt er een onderscheid gemaakt voor verschillende opleidingen. De wettelijke grens is dus gebaseerd op SBU-uren.

Overzicht 2.1 – Studielast en studieduur uitgedrukt in studiebelastingsuren

	Studielast (normatief studie jaren)	Studieduur uitgedrukt in studiebelastingsuren*
Assistentopleiding (niveau 1)	ten minste een half jaar en ten hoogste 1 jaar	800-1600
Basisberoepsopleiding (niveau 2)	ten minste 2 en ten hoogste 3 jaren	3200-4800
Vakopleiding (niveau 3)	ten minste 2 en ten hoogste 4 jaren	3200-6400
Middenkaderopleiding (niveau 4)	ten minste 3 en ten hoogste 4 jaren	4800-6400
Specialistenopleiding (niveau 4)	ten minste 1 jaar en ten hoogste 2 jaren	1600-3200

* De studieduur kan verschillen voor individuele studenten of groepen van studenten

Praktijkdeel

Artikel 7.2.8 van de WEB schrijft voor dat van elke beroepsopleiding onderricht in de praktijk deel uitmaakt van het beroep en verbindt hieraan de wettelijke definitie van beroepspraktijkvorming. Vervolgens is vastgelegd welke omvang de beroepspraktijkvorming dient te hebben bij de te onderscheiden leerwegen: BBL en BOL (art. 7.2.2); en aan welke vereisten de vormgeving van de beroepspraktijkvorming dient te voldoen (art. 7.2.8., art. 7.2.9, art. 7.2.10).

8 Daar moet bij worden aangegeven dat in de WSF de studielast anders wordt gedefinieerd. Daar wordt gesproken over een studielast van 850 uur.

Met het begrip beroepspraktijkvorming is door de wetgever bewust gekozen voor een systematiek voor de buitenschoolse component. Iedere opleiding dient een substantieel deel beroepspraktijkvorming te bevatten. Door de vereisten die worden gesteld aan de beroepspraktijkvorming, heeft de wetgever beoogd de kwaliteit van de BPV te borgen en een intensivering te realiseren van de wisselwerking tussen beroepsonderwijs en praktijk.

De voltijd BOL omvat volgens de Wet educatie en beroepsonderwijs een praktijkdeel van tenminste 20 en minder dan 60 procent van de studieduur. De BBL omvat een praktijkdeel van tenminste 60 procent van de studieduur (WEB, art. 7.2.2., tweede lid).

Door de ontwikkeling van verschillende vormen van leren in de praktijk (bedrijfssimulatie, praktijkopdrachten, ict in bedrijven, ict in open leercentra), ontstaat de vraag of en in hoeverre deze vormen van leren in de praktijk en onder welke voorwaarden deze vormen van leren in de praktijk kunnen vallen onder de in WEB gedefinieerde beroepspraktijkvorming die een verplicht onderdeel dient te zijn van de beroepsopleiding.

Het antwoord is dus nee, tenzij aan de wettelijke eisen aangaande de BPV is voldaan, zoals voornoemd voorbeeld van het zijn van een erkend leerbedrijf. Alleen als aan die wettelijke vereisten is voldaan, is er sprake van beroepspraktijkvorming.

Onbekend is echter hoe onderwijsinstellingen in de praktijk een kwantitatieve invulling geven aan deze definitie. Op welke wijze worden welke uren meegenomen in de berekening van het aandeel BPV?

2.3.2 Minimumnorm, In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs en totale opleidingstijd

Het begrip studielast wordt in de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) zoals gezegd uitgedrukt in normatieve studie jaren waarbij één normatief studiejaar bestaat uit 1600 uur, zijnde veertig weken van veertig uren. Het in instellingstijd verzorgde onderwijsprogramma omvat alle onderwijsactiviteiten, gericht op het bereiken van de onderwijs- en vormingsdoelen van de opleiding, waaraan door de student wordt deelgenomen onder verantwoordelijkheid en toezicht van het bevoegd gezag. Voor de BOL- opleidingen kent het IVO een wettelijk verplichte ondergrens van 850 klokuren per volledig studiejaar, voor de BBL- opleiding en de BOL-deeltijd opleiding is de wettelijk verplichte ondergrens 300 klokuren per volledig studiejaar. Het bevoegd gezag stelt voor individuele studenten of groepen van studenten de studie-

duur van de opleiding vast met inachtneming van de studielast. De wettelijk verplichte ondergrens van de onderwijstijd wordt dan naar rato berekend.

Probleem bij de afbakening van het aandeel beroepspraktijkvorming vormt dat de wet dit verbindt aan de studieduur. Zoals hierboven blijkt kan studieduur niet zonder meer worden vertaald naar een vast aantal uren per studiejaar.

Minimumnorm

Zowel in de BBL als in de voltijd BOL is er sprake van een minimumnorm van In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs (IIVO). Voor een voltijds BOL-traject geldt een minimumnorm van 850 klokuren per volledig studiejaar. Voor de BBL is een minimumnorm van 300 uur per studiejaar afgesproken.

Deze norm is sinds 1 augustus 2007 vastgelegd in de Wet educatie beroepsonderwijs. Sinds deze norm van de Wet studiefinanciering (WSF) naar de Wet educatie beroepsonderwijs is overgebracht, kunnen aan instellingen bij het overtreden van deze minimumnorm sancties aan instellingen worden opgelegd. In de brief naar de Tweede Kamer van 7 september 2006 wordt duidelijk dat activiteiten die voorheen onder het In Instelling Verzorgd onderwijs (IIVO) vallen, mogen worden meegerekend bij de 850 urennorm. Nu mogen bijvoorbeeld excursies, begeleidingstijd en studiebegeleiding, mits aan condities is voldaan, ook worden meegeteld.

In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs

In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs (IIVO) vormt een onderdeel van de studielast en betreft de uren die worden besteed aan lessen, onderwijsactiviteiten of beroepspraktijkvorming. Deze norm wordt zowel gehanteerd voor BOL-opleidingen als BBL-opleidingen. Om mee te mogen tellen aan de IIVO moeten de onderwijsactiviteiten in de huidige situatie aan de volgende drie criteria (brief van 7 september 2006 aan Tweede Kamer) voldoen, namelijk:

- met de inwerkingtreding van de Wet DAL (Deregulering en Administratieve Lastenverlichtingen in het beroepsonderwijs) is het niet meer verplicht dat onderwijsinstellingen een onderwijs- en examenregeling (OER) opstellen. Wel geldt sindsdien dat onderwijsinstellingen zorg dragen voor een programmering van de onderwijsactiviteiten (en examens) en daaromtrent voorzien in een goede en tijdige informatieverstrekking aan studenten. In de regel wordt dit door onderwijsinstellingen nog verantwoord in de onderwijs- en examenregeling (OER) en wordt de programmering van de onderwijsuren daarnaast vastgelegd in een planningdocument (zoals bijvoorbeeld een rooster, studieplan of jaarplan).

- de onderwijsactiviteiten zijn gericht op het bereiken van de eindtermen van de bestaande eindtermgerichte opleidingen dan wel op het bereiken van de competenties van de experimentele competentiegerichte opleidingen.
- de onderwijsactiviteiten worden onder verantwoordelijkheid, regie en toezicht van de instelling uitgevoerd. De uitvoering vindt plaats onder verantwoordelijkheid (hieronder vallen alle onderwijsactiviteiten waarbij sprake is van begeleiding, dus ook via computer) van onderwijspersoneel dat op grond van de wet met die werkzaamheden mag worden belast.

In de WEB (art. 7.2.7) staat dit als volgt omschreven: het in instellingstijd verzorgde onderwijsprogramma omvat alle onderwijsactiviteiten gericht op het bereiken van de onderwijs- en vormingsdoelen van de opleiding, waaraan door de deelnemer wordt deelgenomen onder verantwoordelijkheid en toezicht van het bevoegd gezag.

Activiteiten die onder de IIVO vallen zijn (mits aan de drie criteria is voldaan):

- Ingeroosterde lessen;
- Beroepspraktijkvorming (inclusief stage);
- Activiteiten na 18.00 uur (sommige activiteiten kunnen 's avonds gepland zijn bijvoorbeeld omdat studieruimte of beschikbaarheid van computers beperkt zijn);
- Activiteiten in een Open Leercentrum (OLC) of mediatheek;
- Binnen- en buitenschoolse praktijksimulatie;
- Individuele begeleiding binnen het kader van opleidingstrajecten;
- Studiebegeleiding;
- Toets en examenactiviteiten;
- Voorbereidende ondersteunende activiteiten (VOA), voorzover deze zijn ingeprogrammeerd in een opleidingstraject, de studenten zijn dan ingeschreven in de opleiding waarbinnen het traject valt en de VOA component voldoet aan eerder genoemde criteria door de IIVO.
- Activiteiten buiten de instelling zoals excursies en werkbezoeken;
- ICT-toepassingen voor buitenschools leren (waarbij wel regie en toezicht door de instelling eenduidig moet zijn geregeld en verantwoording hiervan mogelijk is) ;
- Inloop mentor- of begeleidingsuren.

Deze opsomming is niet limitatief.

Totale opleidingstijd

De totale opleidingstijd definiëren we als het totaal aantal uren In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs. Dit bestaat uit de tijd voor BPV én de andere door de instelling verzorgde onderwijsactiviteiten. Dit zijn de begeleide contacturen.

In de BBL is de minimumnorm op 300 uur gesteld. Aangezien in de BBL de minimale tijd voor het praktijkdeel op 60 procent van de studieduur is gesteld, dit is minimaal gemiddeld 960 uur per studiejaar, halen praktisch alle opleidingen deze 300 urennorm omdat de BPV meetelt in de norm. Ze moeten immers opleidingen aanbieden met een praktijkdeel van minstens 60 procent van de studieduur. In de regel werken veel BBL-studenten 4 dagen per week en halen bij 40 weken BPV van 32 uur per week regulier 1280 uur.

Ook zijn er BBL-opleidingen (overigens niet vertegenwoordigd in ons onderzoek) die 100 procent op de werkplek worden gegeven (de BBL-student heeft een arbeidscontract) en die alleen het examen op de onderwijsinstelling afnemen. Doordat de BPV-tijd wordt meegerekend bij de minimumnorm voor onderwijstijd, kunnen deze opleidingen met 100 procent BPV voldoen aan de minimumeis van 300 uur. De WEB maakt het mogelijk dat instellingen op deze wijze de minimumnorm van onderwijstijd vormgeven.

2.3.3 Verantwoording van de onderwijstijd in de BOL en BBL

Het is de verantwoordelijkheid van de onderwijsinstelling om te voldoen aan de urennorm. De instelling moet zich vervolgens daarover verantwoorden zodat daarop toezicht door de Inspectie mogelijk is. De controle op de geplande onderwijstijd gebeurt vervolgens door de instellingsaccountant. De Onderwijsinspectie en Auditdienst zien toe op zowel de geplande als de gerealiseerde onderwijstijd. Ingeval de onderwijsinstelling niet voldoet aan de geldende normen, kan het vervolgens uitmonden in herstel-/inhaalacties op instigatie van de Inspectie opdat alsnog aan de norm wordt voldaan.

2.3.4 Beroepspraktijkovereenkomst in de BOL en de BBL (praktijkovereenkomst)

Ingevolge de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) dient de praktijkovereenkomst (art. 7.2.9) door de betrokken student, de betrokken onderwijsinstelling en het leerbedrijf dat de beroepspraktijkvorming (BPV) verzorgt, te worden ondertekend. In de beroepspraktijkovereenkomst wordt vastgelegd wat de rechten en plichten zijn van de betrokken partijen, zoals de begeleiding van de student en (in de huidige systematiek) het deel van de eindtermen dat de student dient te realiseren gedurende de beroepspraktijkvorming. Ook omvat de beroepspraktijkovereenkomst bepalingen omtrent het tijdbestek van de beroepspraktijkvorming. Het bevoegd gezag zorgt hierbij voor de totstandkoming van de overeenkomst (art. 7.2.9) en beoordeelt of de eindtermen die op de beroepspraktijkvorming betrekking hebben, zijn gerealiseerd.

In het geval van een opleiding in de beroepsbegeleidende leerweg (BBL) wordt de praktijkovereenkomst naast de student, de onderwijsinstelling en het bedrijf thans ook (nog) door het Kenniscentrum beroepsonderwijs ondertekend⁹. Dit gebeurt om te bevestigen dat de opleiding plaatsvindt in een leerbedrijf dat door een Kenniscentrum is erkend.

2.3.5 Arbeidscontract

De beroepspraktijkvormingsovereenkomst (in de BBL vaak praktijkovereenkomst (POK) genoemd) komt in de beroepsbegeleidende leerweg (BBL) veelal tot stand als vervolg op een arbeidscontract. De arbeidsovereenkomst staat echter los van de onderwijsfunctie van de beroepspraktijkvorming. Ook betreft het een civielrechtelijke overeenkomst waarop de WEB niet van toepassing is. Voor de context van dit onderzoek is het in principe niet relevant of de student wel of niet een arbeidsovereenkomst heeft.

De literatuurstudie roept de vraag op of bepaalde in de WEB neergelegde normen, zoals omtrent de duur van de beroepspraktijkvorming en de minimumnormen, zich wel lenen voor een goede toepassing in de praktijk.

9 Overigens wordt in het wetsontwerp DAL (Deregulering en Administratieve Lastenverlichtingen in het beroepsonderwijs) de vierde handtekening afgeschaft (zie wetsvoorstel DAL). De inwerkingtreding van dit specifieke onderdeel van DAL zal bij Koninklijk Besluit in worden voorzien op het moment dat het Basisregister Onderwijsnummer in toereikende mate is gevuld met informatie over BPV-trajecten (code leerbedrijf, duur, begin- en einddatum BPV).

3 Kwantitatieve resultaten

3.1 Inleiding

Het primaire doel van dit onderzoek is het opstellen van een kwantitatief beeld van de tijd die studenten in BOL en BBL besteden aan beroepspraktijkvorming en aan andere onderwijsactiviteiten.

Zoals gezegd, bij de BOL maken we gebruik van gegevens van de Onderwijsinspectie.

In de BBL maken we gebruik van verzamelde gegevens bij 23 onderwijsinstellingen (5 AOC's, 4 vakinstellingen en 14 ROC's). Van 156 BBL-opleidingen zijn documenten (geprogrammeerde en realistische plannings en BPV-overeenkomsten) opgevraagd. Van 21 onderwijsinstellingen (5 AOC's, 3 vakinstellingen en 13 ROC's) hebben we de gevraagde documenten ontvangen. Dit is een respons van 91 procent.

Van 125 van de 156 BBL-opleidingen zijn de gevraagde gegevens gekregen. Dit is een respons van 80 procent. De resultaten geven een representatief beeld van de BBL. De sector zorg&welzijn is zwak vertegenwoordigd en dit betekent dat we voorzichtig moeten zijn met uitspraken over deze sector.

We gaan achtereenvolgens in op:

1. Algemene opmerkingen om de resultaten te kunnen interpreteren (par. 3.2)
2. Het opmaken van de database (par. 3.3)
3. De kwantitatieve resultaten (BOL (par. 3.4) en BBL (par. 3.5)).

3.2 Algemeen

De onderwijsinstellingen hebben veel documenten opgestuurd. De variatie aan modellen waarin de gegevens zijn opgeslagen, is groot. Daarom is het belangrijk vooraf enkele algemene opmerkingen te maken.

- *Decentralisatie*

Decentralisatie blijkt zich in grote mate voor te doen binnen onderwijsinstellingen wat betreft de urenprogrammering en urenverantwoording. Binnen onderwijsinstellingen gebruiken afdelingen verschillende systemen van urenplanning. Cultuur van

opleidingen en branches spelen daarbij een belangrijke rol. Sommige branches uit het bedrijfsleven (bouw) hebben in de CAO afspraken gemaakt over de opleidingstijd op school (6 klokuren). De afdelings- en sectordirecteuren beschikken daarnaast over een zekere autonomie binnen hun instelling.

- *Administratiesystemen verschillen*

Het ene systeem maakt meer mogelijk dan het andere. De oorspronkelijke beloftes van de administratiesystemen zijn niet altijd waargemaakt volgens de respondenten. In de praktijk moet naar eigen zeggen van instellingen veel met de hand decentraal worden verzameld.

- *Werkelijkheid dynamischer dan wet*

Binnen de marges die de wet voorschrijft voor de BPV is er voor een onderwijsinstelling ruimte voor een eigen invulling. De wettelijke terminologie voor normatieve studielast, onderwijstijd en studieduur blijken in de praktijk op verschillende manieren wat betreft de vormgeving van de BPV te worden ingezet. De werkelijkheid blijkt hierdoor vele malen dynamischer dan de wet.

- *Geen eenduidig begrippenkader in de toepassing*

Begrippen die door elkaar gebruikt worden in de praktijk: minimumnormen, studieduur, normatieve studielast, onderwijstijd, begeleidingsuren, contacturen, studiebelastinguren, In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs (waarbij de BPV buiten de instelling wel mag meetellen, mits die uiteraard voldoet aan de wettelijke vereisten), lesuren, klokuren en SBU-uren. De praktijk blijkt veelal weerbarstiger te zijn dan op papier is vastgelegd.

- *Wat telt onderwijsinstelling wel of niet mee*

Onduidelijkheid over wat men meetelt. Dit is blijkens het onderzoek afhankelijk van vragen als: is CvB streng of niet streng?; maakt administratiesysteem het mogelijk of niet mogelijk iets te tellen?; hoe wordt leren in de praktijk bij CGO geteld?; heeft de controller/Onderwijsinspectie/Accountant hierover uitspraken gedaan?; is er sprake van pseudowetgeving?; is het traditionele lesrooster vervangen door praktijkopdrachten en hoe worden de uren geteld? Er is bij de onderwijsinstellingen behoefte aan realistische criteria.

- *CGO past niet bij traditionele urenverantwoording*

Indien leren in de praktijk niet meetelt bij onderwijsactiviteiten dan brengt invoering van CGO opleidingen mogelijk in problemen, zo wordt diverse keren gesteld tijdens de interviews. Voor urenverantwoording zijn de traditionele lesroosters en huidige urenkader BPV volgens de onderwijsinstellingen ideaal. De inhoudelijke vraag in hoeverre dit efficiënte uren zijn, wordt niet gesteld. De geïnterviewden wijzen erop

dat het leren in de praktijk effectiever is dan het traditionele lesuur. Traditionele lessen worden 100 procent als contacttijd gerekend, terwijl de tijd dat er echt iets geleerd wordt veel minder is, aldus veel respondenten.

- *Wordt BPV geprogrammeerd?*

Ongeveer vijf BBL-opleidingen nemen geen BPV-uren in het programma op. Immers, per BBL-student kan de BPV-omvang variëren van 20-40 uur per week, afhankelijk van de arbeidsovereenkomst. Onderwijsinstellingen sturen op onderwijsactiviteiten en niet op BPV-tijd. In deze gevallen hebben we altijd gebruik kunnen maken van de meegestuurde BPV-overeenkomst om het feitelijke aantal uren BPV vast te stellen.

- *In BBL minder aandacht voor urenverantwoording*

In de BBL is er, zo wordt door enkele respondenten gesteld, minder aandacht dan in de BOL voor urenverantwoording. Er is immer geen verantwoording voor de studiebeurs nodig, wel verantwoording naar de werkgever omdat de student een arbeidsovereenkomst heeft. De verantwoording in de BBL is in zijn algemeenheid minder gedetailleerd, zo wordt enkele keren gezegd.

- *Opleidingsprogrammering is NIET de tijd die de individuele student maakt*

Sommige studenten maken meer uren, volgen meer uren om het diploma te halen, anderen minder.

- *Door school begeleid BPV-uren*

Een drietal instellingen maakt in de BBL onderscheid tussen BPV-uren begeleid door de onderwijsinstelling en BPV-uren begeleid door het leerbedrijf. Zij tellen de BPV NIET mee in de onderwijsactiviteiten behalve als deze worden begeleid door de onderwijsinstelling, dat wil zeggen dat de docent begeleidt. De student doet onder begeleiding van de docent een opdracht op de BPV-plek die dus op het leerbedrijf kan worden uitgevoerd.

- *Vermenigvuldigingsfactor*

Bij SBU-uren wordt door één onderwijsinstelling een vermenigvuldigingsfactor gebruikt. Voor een lesuur wordt bijvoorbeeld drie uur gerekend omdat ook een uur voorbereiding en een uur uitwerking wordt gerekend. In het hoger onderwijs is dit gebruikelijk. Ten minste één onderwijsinstelling in het MBO doet dit. Maar daarmee worden, zoals wordt gezegd, het aantal uren 'fake'. Wij hebben ter wille van vergelijkbaarheid, in overleg met de onderwijsinstelling, de lessen gerekend bij de onderwijsactiviteiten en de uren uit de vermenigvuldigingsfactor verplaatst naar het ongeleid leren.

- *Verschillen tussen onderwijsinstellingen over aantal (effectieve) lesweken*

Tussen onderwijsinstellingen zijn er soms aanzienlijke verschillen in aantal effectieve lesweken in de BBL. Volgens sommigen werken BBL-studenten gewoon 46-48 weken per jaar. Anderen tellen 36 weken.

De systematiek die opleidingen hanteren om hun onderwijs te programmeren loopt nog al uiteen. Een respondent gaf aan dat het systeem meer draait om de verantwoording dan om de onderwijskwaliteit of de inhoud.

Om dit, alleen al binnen onderwijsinstellingen, op één lijn te krijgen is een kwestie van geduld of 'van verleiden meer dan leiden', zoals een geïnterviewde zegt. Hieruit blijkt dat bij de onderwijsinstellingen grote behoefte is aan duidelijkheid.

3.3 De opbouw van de database

Ondanks al deze obstakels, verschillen en interpretatiemogelijkheden is een database opgebouwd. Daarmee geven we toch, ondanks alle feilen, een redelijk beeld. In het volgende hoofdstuk laten we hierover ook de contactpersonen aan het woord.

Er zijn drie hoofdcategorieën te destilleren die een goed beeld geven.

- a. Uren BPV;
- b. Uren voor andere onderwijsactiviteiten;
- c. Uren ongeleerd leren.

We gaan in deze paragraaf hierop in.

A. BPV

Het aantal uren BPV dat is geprogrammeerd, is in onze database opgenomen. Indien het aantal uren BPV niet is geprogrammeerd, dan is het aantal uren BPV uit de BPV-overeenkomst overgenomen. In de BPV-overeenkomst is in ongeveer de helft van de gevallen het aantal uren BPV per week opgenomen (variërend van 20, 32 of ook 40) en ook de begindatum en de einddatum van de BPV. Bijvoorbeeld, een BBL-student volgt een jaar lang een BPV van 32 uur, dan berekenen we $40 \cdot 32$ uur = 1280 uur. In de praktijk, zo blijkt uit de gesprekken, kan dit variëren van 36-48 werkweken per jaar.

In hoeverre de studenten de in het programma opgenomen aantal BPV-uren ook daadwerkelijk realiseren, is voor onderwijsinstellingen niet of nauwelijks na te gaan. Er wordt niet gecontroleerd voor ziekte, vakanties, of de studenten die niet op tijd komen. Het is mogelijk studenten tijdens de BPV 'vrij' nemen of juist meer uren ma-

ken. Ook komt naar voren dat studenten die een jaar BPV doen, soms wel 48 weken maken en dus veel meer BPV-uren maken.

Soms, door twee geïnterviewden werd dit spontaan genoemd, wordt aangegeven dat met het programma Schoollog het wel mogelijk is om het aantal gemaakte BPV-uren exact te meten.

Enkele BPV-overeenkomsten omschrijven de omvang van de BPV in studielasturen (bijv. 1600 uur of 2300 uur). Sommigen geven ook het aantal SBU-uren per week (32). Onduidelijk is verder of de studielast bovenop de in de arbeidsovereenkomst overeengekomen werktijd komt of hier een onderdeel van is.

Per geïnterviewde zijn er verder grote verschillen hoe men naar de BBL-student kijkt. Formeel is de BBL-student een werknemer, hetgeen soms kan worden aangekruist op de BPV-overeenkomst. Maar in de praktijk en inhoudelijk is dit niet altijd zo duidelijk. Soms, zo blijkt uit de interviews, wordt de BBL-student gezien als een student die tijdens het werk voor zijn diploma leert. Maar er zijn ook respondenten die de BBL-student zien als een werknemer die productie moet draaien.

B. Onderwijsactiviteiten

In het MBO, zowel in de BBL als in de BOL, wordt steeds minder met 'vaste' lessentabellen gewerkt, zoals in het basisonderwijs en in het voortgezet onderwijs. Er is een omslag gaande naar systemen zoals die in het HBO en op de universiteit worden gebruikt. In de studielast kan met een vermenigvuldigingsfactor worden gewerkt. Slechts door één onderwijsinstelling werd hiervan in de praktijk gebruik gemaakt.

Veel BBL-opleidingen werken met een zogenoemde transparante onderwijsprogrammering waarin zowel de IIVO-uren worden geprogrammeerd als de SBU-uren. In dit model kunnen ze het aantal lessen aangeven (in klokuren), het aantal uren voor toetsing en andere activiteiten (excursies), de BPV-uren en het onbegeleid leren. In de uitwerking hiervan bestaan er toch nog verschillen tussen opleidingen/instellingen.

Aanvankelijk hebben we voor de database die we willen opbouwen, gezocht naar een systeem waarin we de andere onderwijsactiviteiten hebben onderverdeeld in 'echte' lessen, BPV-uren begeleid door de school (te onderscheiden van de BPV-uren begeleid door de BPV-instelling (leerbedrijf), en overige onderwijsactiviteiten.

Doordat opleidingen (waarbij de verschillen tussen onderwijsinstellingen even groot zijn als binnen onderwijsinstellingen) hun eigen systeem hanteren, zijn we in onoverkomelijke vergelijkingsproblemen gekomen. We kunnen dit met een voorbeeld illustreren. Lessen kan men in de meeste gebruikte modellen onderscheiden van andere activiteiten. Er zijn echter opleidingen die onderscheid maken in theorielessen en praktijklessen. Zijn de praktijklessen lessen of andere activiteiten? En nog weer een andere opleiding onderscheidt theorielessen en praktijkbegeleiding. Eveneens de

vraag: moet praktijkbegeleiding onder lessen worden gerangschikt of onder andere onderwijsactiviteiten.

Een ander voorbeeld om duidelijk te maken welke vergelijkingsproblemen er zijn. Er zijn ook opleidingen die onderscheid maken tussen begeleide uren en onbegeleide uren. Dit is goed, maar de ene opleiding telt de BPV bij de begeleide uren en de ander bij de onbegeleide uren. Zelfs binnen onderwijsinstellingen komt dit verschil voor. Voor ons was het van belang te kunnen onderscheiden de BPV begeleid door de school en de BPV begeleid door de BPV-aanbieder. Behalve bij een enkele opleiding, wordt dit onderscheid niet gemaakt en dus is hier verder van afgezien.

Met de IIVO-uren verantwoordende opleidingen zich voor de contacturen. Door deze norm kunnen nu ook excursies, toetstijd, tijd voor Proeve van Bekwaamheid, begeleiding e.d. worden meegenomen in de contacturen.

Uiteindelijk hanteren we voor de opbouw van de database de volgende definitie: *Alle* onderwijsactiviteiten (behalve BPV die apart wordt berekend) die aan de drie eisen voldoen voor IIVO:

1. het moet geprogrammeerd/gepland zijn (zichtbaar zijn in een lesrooster, jaarplan);
2. het moet bijdragen aan het bereiken van eindtermen/competenties/onderwijs- en vormingsdoelen;
3. het moet onder verantwoordelijkheid en onder regie en toezicht van de onderwijsinstelling plaatsvinden.

In de praktijk blijkt dat onderwijsinstellingen en opleidingen hierover nog vaak verschillende interpretaties hanteren. Voorbeelden hiervan zijn:

- excursie naar het buitenland onder begeleiding van docenten: 8 uur per dag of 24 uur per dag, telt de reistijd mee?
- studenten van de opleiding mediavormgeving werken in het weekend onder begeleiding van de docent (op afstand) aan een opdracht in de schouwburg. Telt het mee of niet? Hiervan zijn talloze voorbeelden gegeven.

De ene onderwijsinstelling is streng en de ander minder. Eén en ander blijkt ook afhankelijk van interne audits, accountants en onderwijsinspecteurs.

Na verloop van tijd zullen hier, zo wordt enkele keren gesteld, in overleg met onderwijsinspectie, accountants, CvB, objectieve normen voor moeten komen.

C. Onbegeleid leren

De restpost is het aantal uren onbegeleid leren. Dit zijn uren die aan huiswerk worden besteed, aan voorbereiding en uitwerking van lessen. Dit lijkt eenvoudig te definiëren, maar is dit allerm minst. In de eerste plaats nemen veel opleidingen deze uren helemaal

niet op in de programmering. Het is vanuit de programmering gezien een restcategorie. Zolang het geen begeleide uren of contacturen zijn, worden ze niet expliciet geprogrammeerd door de opleidingen.

In de tweede plaats worden hiervoor door de opleidingen uiteenlopende termen gebruikt: vrije ruimte¹⁰, zelfstudie, zelfstandig leren. Om het extra ingewikkeld te maken, zijn er opleidingen die de uren voor zelfstandig leren of zelfstudie tot de andere onderwijsactiviteiten rekenen.

De term vrije ruimte wordt ook gebruikt voor het extra aanbod dat een opleiding kan doen voor activiteiten in het onderwijsprogramma gericht op doorstroom of vervolgopleiding en niet speciaal gericht op het bereiken van de eindtermen/competenties.

De term vrije ruimte kan dus verwarring opleveren, vandaar dat we kiezen voor onbegeleid leren.

Met deze overwegingen is de database opgebouwd met documenten/gegevens van de 21 onderwijsinstellingen en de 125 opleidingen voor de BBL. Om te kijken of onze keuzen juist waren zijn de databases voor de opleidingen voorgelegd aan de contactpersonen in de instellingen. Dit heeft in vier gevallen geleid tot wijzigingen.

In de volgende paragraaf geven we de analyses van deze data voor zowel de BOL (op basis van gegevens van de Inspectie) als van de BBL.

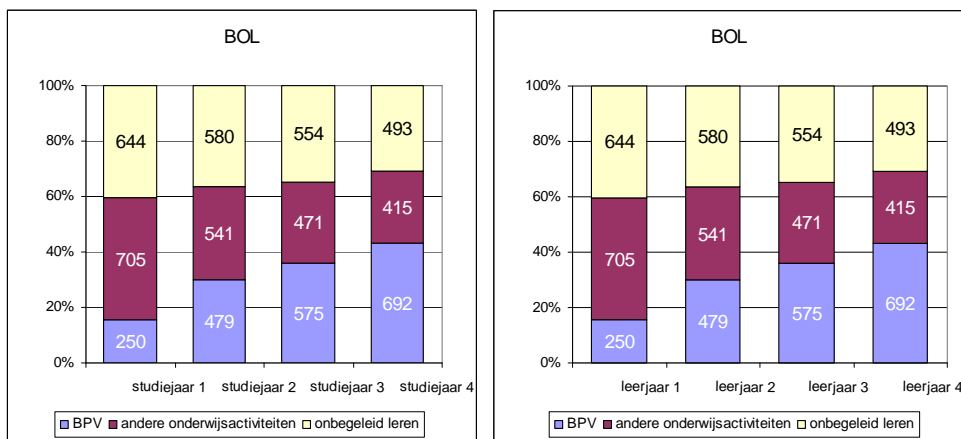
10 Bij een aantal BBL-opleidingen zijn we uren voor vrije ruimte tegengekomen. Het was niet altijd op te maken of dit uren zijn die onder de officiële Vrije Ruimte vallen of tot het aantal uren dat voor huiswerk is gereserveerd. We hebben ze in dit onderzoek ondergebracht bij onbegeleid leren. Waartoe de officiële uren voor Vrije Ruimte behoren (andere onderwijsactiviteiten of onbegeleid) zou in overleg met betrokken partijen (OCW, MBO Raad, AOC Raad, Onderwijsinspectie) uitgezocht moeten worden.

3.4 Kwantitatief beeld tijdsbesteding in de BOL

Grafiek 3.1 geeft per studiejaar inzicht in de geprogrammeerde tijd voor BPV en voor andere onderwijsactiviteiten. We noemen deze beide samen hier de geprogrammeerde opleidingstijd (de totale opleidingstijd). De rest is het aantal uren voor ongebeleid leren. Deze zijn niet opgenomen in de Inspectiegegevens. In verband met vergelijkbaarheid is deze categorie opgenomen.

De grafiek geeft per studiejaar een beeld over alle niveaus en alle sectoren samen in de BOL. Dit is het landelijk beeld. Later worden de resultaten per sector en per niveau uitgesplitst.

Grafiek 3.1 – Opleidingstijd BOL, per studiejaar



Geprogrammeerde opleidingstijd

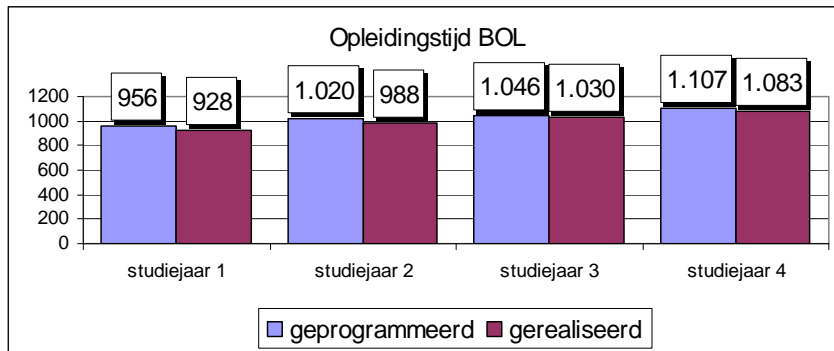
De geprogrammeerde opleidingstijd (BPV + andere onderwijsactiviteiten) in de BOL-opleidingen neemt per studiejaar toe.

De geprogrammeerde opleidingstijd zit eerder bij de 1.000 dan bij de 850 uur. In het vierde studiejaar wordt meer dan 1.100 uur geprogrammeerd.

Geprogrammeerde en gerealiseerde tijd

Zit er veel verschil tussen de geprogrammeerde en de gerealiseerde tijd? Grafiek 3.2 geeft inzicht.

Grafiek 3.2 – Geprogrammeerde en gerealiseerde opleidingstijd in BOL, per studiejaar



De verschillen tussen geprogrammeerde en gerealiseerde opleidingstijd zijn klein, achtereenvolgens per studiejaar drie, drie, twee en twee procent. De gerealiseerde opleidingstijd zit dus een paar procent beneden de geprogrammeerde opleidingstijd. Ook de gerealiseerde opleidingstijd neemt per studiejaar toe. In het eerste studiejaar ruim 900 en in het vierde studiejaar bijna 1.100 klokuren.

BPV

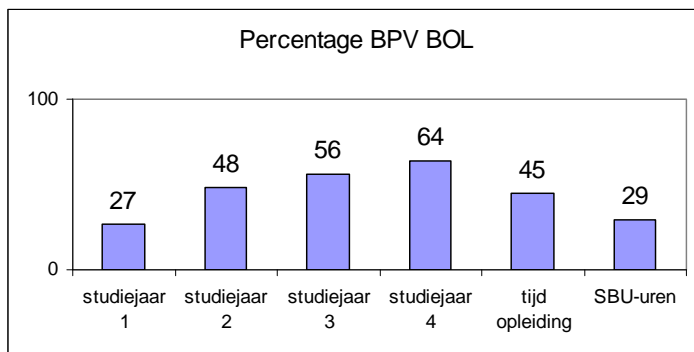
Het aantal BPV-uren in BOL neemt eveneens per studiejaar toe (zie grafiek 3.1). In het eerste studiejaar is dit 250 uren. In het tweede studiejaar verdubbelt het aantal BPV-uren bijna: 479. In studiejaar 3 en 4 stijgt het verder naar 575 en 692 uur. In het eerste jaar hebben de studenten vaak nog te weinig bagage, zoals door de onderwijsinstellingen wordt gesteld, om op BPV te gaan.

Percentage BPV

Het percentage BPV¹¹ kan worden berekend op basis van de SBU-uren en op basis van de opleidingstijd (IIVO) per studiejaar. Grafiek 3.3 geeft inzicht.

11 De voltijd BOL omvat volgens de Wet educatie en beroepsonderwijs een praktijkdeel van tenminste 20 en minder dan 60 procent van de studieduur. De BBL omvat een praktijkdeel van tenminste 60 procent van de studieduur (WEB, art. 7.2.2., tweede lid).

Grafiek 3.3 – Percentage BPV, op basis van opleidingstijd per studiejaar (IIVO), totaal studiejaar en op basis van SBU-uren



Het percentage BPV op de studieduur (SBU-uren), zoals in de WEB geformuleerd, is 29 procent over alle studiejaar heen. Als percentage van de opleidingstijd neemt het percentage BPV toe van 27 in het eerste studiejaar, naar 48 procent in het tweede studiejaar, naar 56 procent in het derde en naar 64 procent in het vierde studiejaar. Over het totaal van de studiejaar is het gemiddelde percentage BPV 45 procent van de opleidingstijd.

Andere onderwijsactiviteiten

Het aantal uren geprogrammeerd voor andere onderwijsactiviteiten neemt af in de loop van de studiejaar. In het eerste studiejaar is dit 705 uur. In de latere studiejaar neemt dit af naar 541, 471 en 415 in het laatste jaar.

Samenvatting

De totale opleidingstijd zit in de BOL eerder bij de 1.000 dan bij de 850 uur. In het eerste studiejaar wordt gemiddeld 956 uur geprogrammeerd en in de latere studiejaar zit men in de BOL ruim boven de duizend.

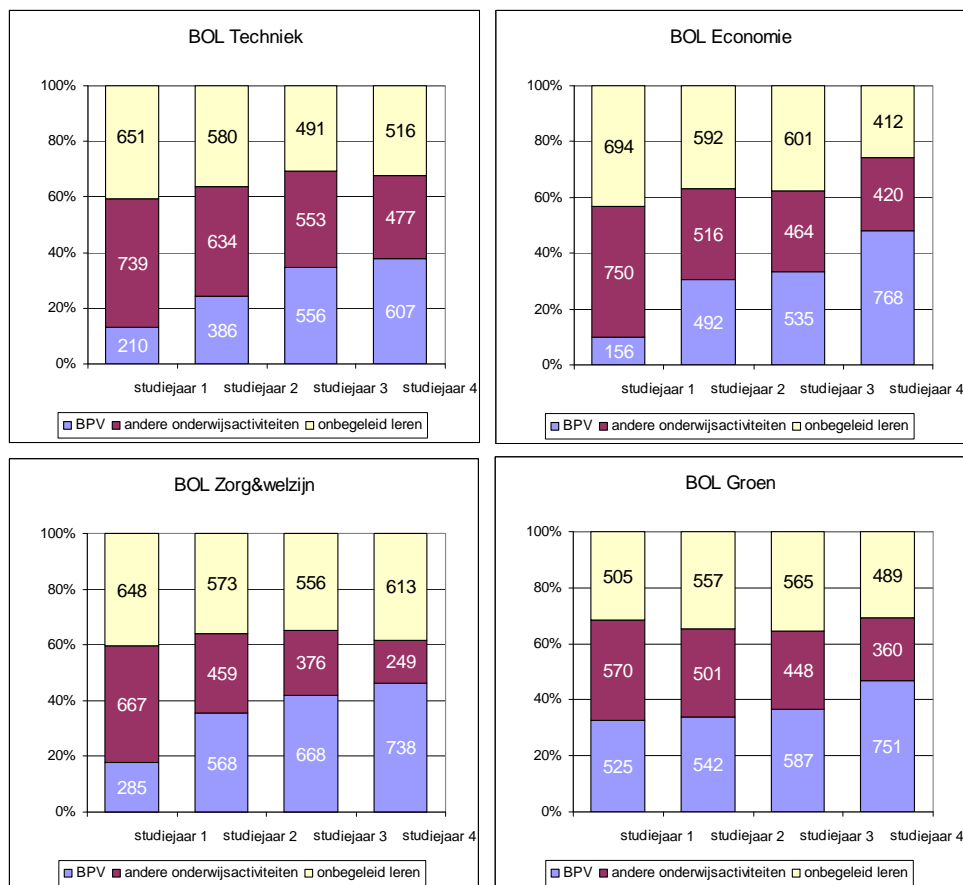
Het aantal uren geprogrammeerd voor de andere onderwijsactiviteiten is in het eerste studiejaar het hoogst met 705 uur en loopt daarna af.

Het percentage BPV in de BOL op basis van de SBU-uren, de studieduur uit de WEB, is 29 procent. Gezien over de opleidingstijd is het percentage BPV over alle studiejaar heen gemiddeld 45 procent. Op basis van deze gegevens kan niet worden gesteld dat de BOL-opleidingen de grenzen opzoeken.

In de volgende grafieken tonen we de verdeling naar sectoren en naar niveaus in de BOL.

Grafieken BOL naar sector

Grafieken 3.4 – Opleidingstijd sectoren BOL, per studiejaar



Globaal zien we in alle vier sectoren hetzelfde beeld. In de sector groen wordt in het eerste studiejaar beduidend meer BPV en minder andere onderwijsactiviteiten uitgevoerd dan in de andere sectoren in dat jaar.

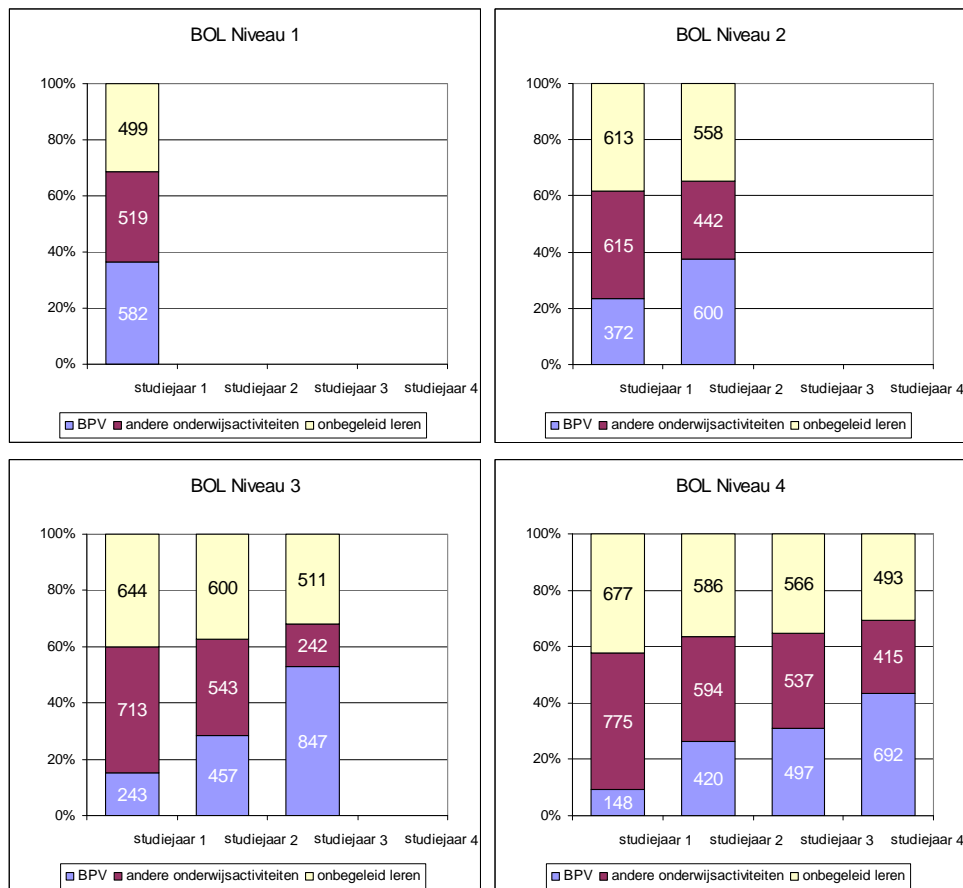
In de sector zorg&welzijn worden in het vierde studiejaar relatief weinig andere onderwijsactiviteiten aangeboden in vergelijking tot de andere drie sectoren.

In de sector techniek is het aantal uren andere onderwijsactiviteiten ten opzichte van de andere sectoren het hoogst. Het aantal uren BPV is in deze sector, behalve in het eerste studiejaar, relatief laag in vergelijking tot de andere sectoren.

Het percentage BPV op basis van de studieduur (SBU-uren) in de BOL is respectievelijk 25 procent in de techniek, 28 procent in economie, 31 procent in zorg&welzijn en 36 procent in de sector groen. De verschillen zijn niet-significant.

Grafieken BOL per niveau

Grafiek 3.5 – Opleidingstijd BOL, naar niveau per studiejaar



Uitgesplitst naar niveau blijkt het aantal uren andere onderwijsactiviteiten in de studiejaar 1 en 2 van niveau 1 en 2 minder dan in overeenkomstige studiejaar van de niveaus 3 en 4. Niveau 1 en 2 studenten krijgen meer BPV aangeboden in de overeenkomstige studiejaar om het voor deze studenten aantrekkelijker te maken, dan de studenten in de niveaus 3 en 4.

In de BOL niveau 3 opleidingen wordt in het derde studiejaar ten opzichte van niveau 4 relatief veel BPV gegevens en weinig andere onderwijsactiviteiten.

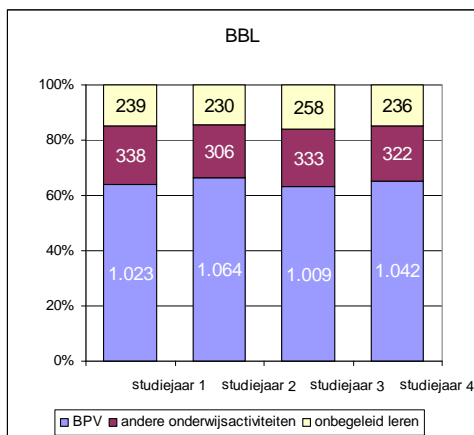
Het percentage BPV op basis van de studieduur (SBU-uren) is per oplopend niveau in de BOL respectievelijk 36, 30, 30 en 28 procent. De verschillen zijn niet-significant.

3.5 Kwantitatief beeld tijdsbesteding in de BBL

In deze paragraaf gaan we in op de resultaten in de BBL. Grafiek 3.6 geeft per studiejaar inzicht in de geprogrammeerde tijd voor BPV en voor andere onderwijsactiviteiten. De rest is het aantal uren voor onbegeleid leren. Vaak wordt dit in de BBL door de instellingen opgegeven, soms is dit een restcategorie die niet door de onderwijsinstellingen is opgegeven. Als dit door de instelling niet is ingevuld dan hebben wij dit gedaan in verband met de vergelijkbaarheid.

Grafiek 3.6 geeft het beeld over alle niveaus en sectoren heen. Verder in deze paragraaf worden de resultaten uitgesplitst naar sector en naar niveau.

Grafiek 3.6 – Opleidingstijd BBL, per studiejaar



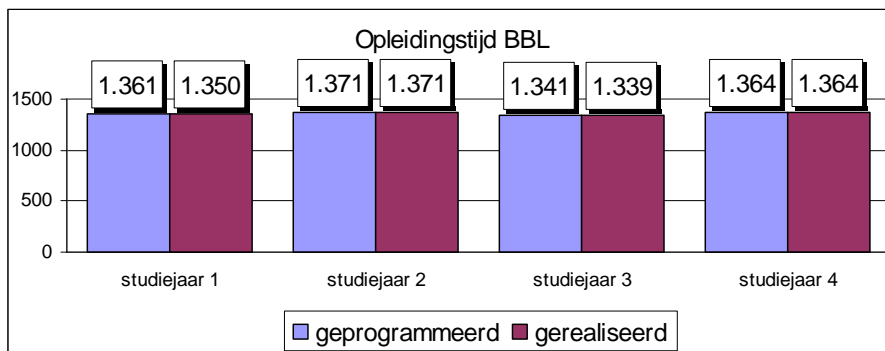
Geprogrammeerde opleidingstijd

De geprogrammeerde opleidingstijd (BPV + andere onderwijsactiviteiten) in de BBL varieert tussen de 1.340 en 1.400 klokuur, per opvolgend studiejaar achtereenvolgens 1.361, 1.371, 1.341 en 1.364 klokuur (de verschillen met grafiek 3.6 betreffen afrondingsverschillen).

Verskil geprogrammeerde en gerealiseerde activiteiten

Is er verschil tussen de geprogrammeerde en de gerealiseerde opleidingstijd?

Grafiek 3.7 – Geprogrammeerde en gerealiseerde opleidingstijd, BBL, per studiejaar



De gerealiseerde opleidingstijd ligt in de BBL dicht tegen de geprogrammeerde opleidingstijd (zie grafiek 3.7). Hierbij tekenen we aan dat het verschil voor rekening komt van de andere onderwijsactiviteiten en niet van de BPV. De geprogrammeerde BPV-tijd wordt niet gecorrigeerd voor afwezigheid. Het gaat echter om minimale verschillen ook als we ervan uitgaan dat de verschillen alleen afkomstig zijn van de realisatie van de andere onderwijsactiviteiten.

Andere onderwijsactiviteiten

Het aantal uren andere onderwijsactiviteiten varieert in de BBL van 306 tot 338 klokkuur¹².

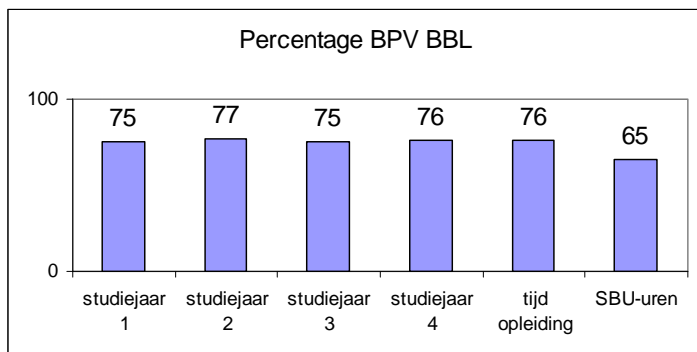
BPV

De BPV-tijd in de BBL is in alle studie jaren meer dan 1.000 uur (Grafiek 3.6).

Grafiek 3.8 geeft het percentage BPV weer in SBU-uren en van de opleidingstijd.

¹² Voor zover dit kon worden onderscheiden is dit in het eerste studiejaar 256 uur lessen (lesuren, theorielessen, praktijklessen), 36 uur BPV-voorbereiding en 39 uur overige onderwijsactiviteiten (toetsen, excursies, mentoraat, e.d.).

Grafiek 3.8 – Percentage BPV van de opleidingstijd (IIVO) (per studiejaar en over totaal studiejaar) en als percentage van SBU-uren



Het percentage BPV in de BBL is gemiddeld 65 procent van de SBU-uren, dit is de wettelijke studieduur. Wordt uitgegaan van de opleidingstijd (In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs) dan ligt het percentage tussen de 75 en 77 procent, afhankelijk van het studiejaar.

Samenvatting

De totale opleidingstijd in de BBL ligt in de verschillende studiejaar tussende 1.340 en 1.400 uren. Dit zijn de begeleide contacturen. De minimumnorm van 300 klokuren in de BBL wordt dus ruimschoots gehaald.

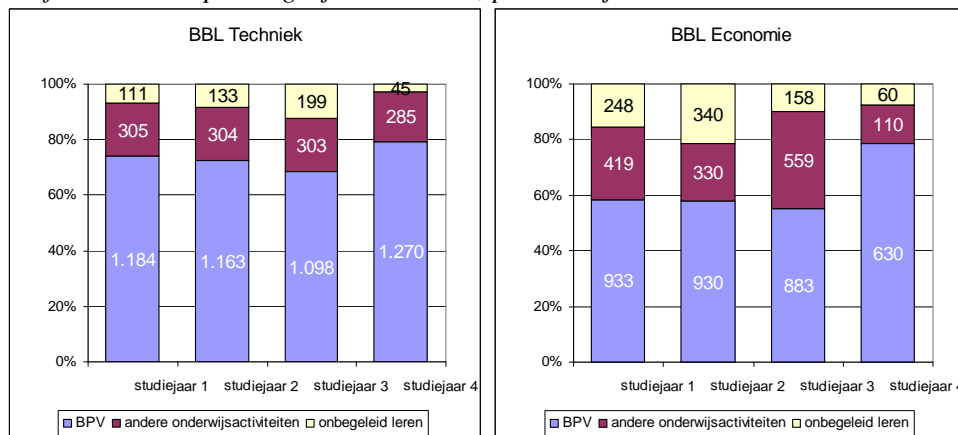
Het percentage BPV in de BBL is gemiddeld 65 procent van de SBU-uren, de wettelijke studieduur. Uitgaande van de opleidingstijd is dit 76 procent.

Het aantal uren andere onderwijsactiviteiten varieert in de BBL van 306 tot 338 klok-uur.

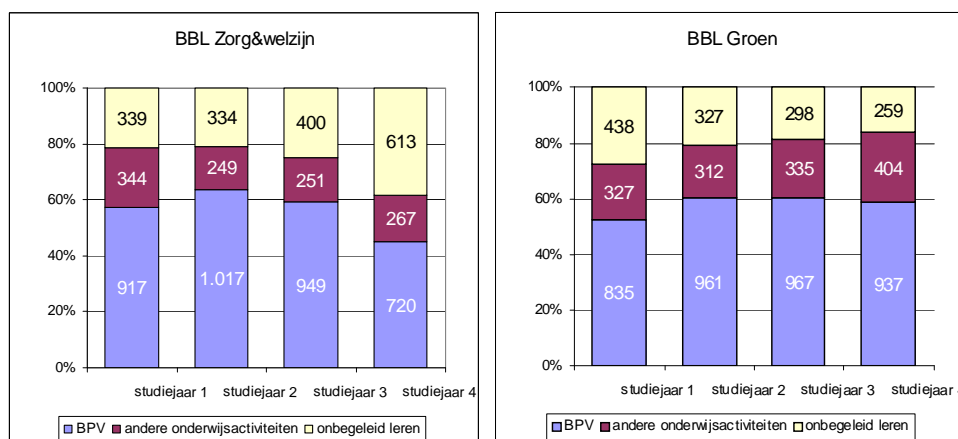
In de volgende grafieken tonen we de verdeling naar sectoren en naar niveaus.

Grafieken BBL naar sector

Grafieken 3.9 – Opleidingstijd sector BBL, per studiejaar



Voor studiejaar 4 zijn 800 SBU-uren geprogrammeerd



Per sector (techniek, economie, zorg&welzijn en groen) zijn er verschillen. In de techniek is de BPV relatief hoog ten opzichte van de andere sectoren. In de BOL is de BPV relatief laag in deze sector (zie par. 3.4). In de sector economie en in de sector groen is de BPV relatief laag.

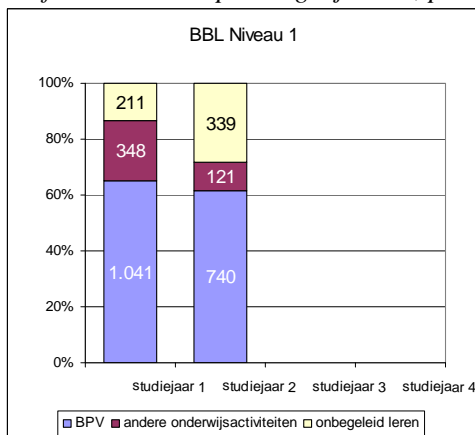
In de sector zorg&welzijn is het aantal uren andere onderwijsactiviteiten in de studiejaar 2, 3 en 4 lager dan bij de andere sectoren. Tegelijkertijd moeten we aangeven dat deze sector een relatief lage respons kent en de resultaten met voorzichtigheid moeten worden bekeken.

In de sector economie is het aantal uren andere onderwijsactiviteiten in het eerste en derde studiejaar relatief hoog in vergelijking tot de andere sectoren.

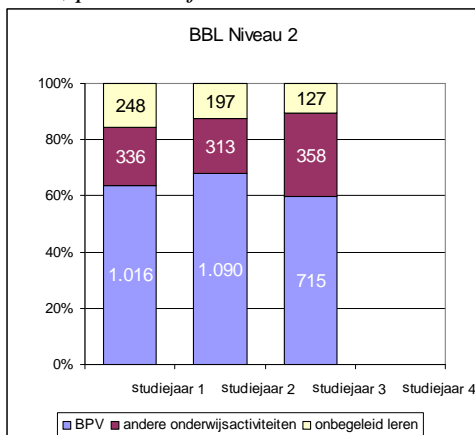
Het percentage BPV op basis van de studieduur (SBU-uren) in de BBL is respectievelijk 74 procent in de techniek, 60 procent in economie, 59 procent in zorg&welzijn en 56 procent in de sector groen. De verschillen zijn niet-significant.

Grafieken BBL naar niveau

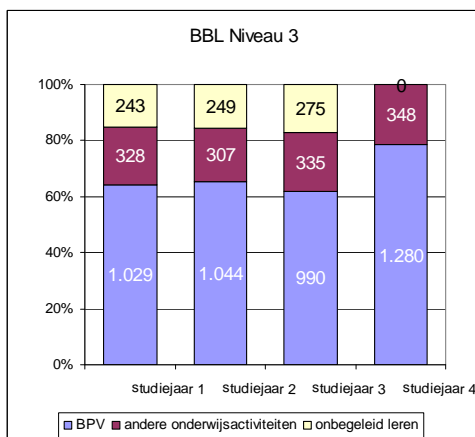
Grafieken 3.10 – Opleidingstijd BBL, per niveau, per studiejaar



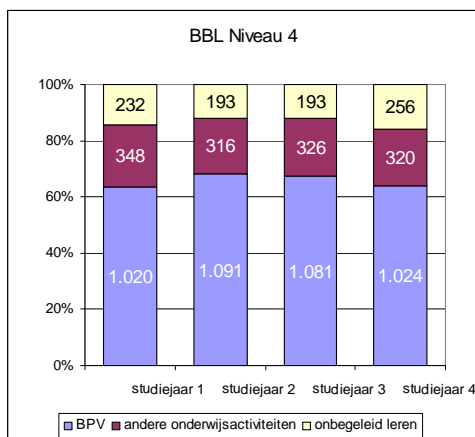
* één opleiding niveau 1 heeft in studiejaar 2 1200 uur geprogrammeerd studiejaar



* enkele opleidingen niveau 2 hebben in 3 1200 uur geprogrammeerd



* één opleiding niveau 3 heeft in studiejaar 4 1628 uur geprogrammeerd



Bij de grafieken moet opgemerkt worden dat sommige opleidingen een (gedeeltelijk) aanvullend studiejaar hebben. Het aantal SBU-uren is daarom soms gecorrigeerd. Het gaat om één of enkele opleidingen.

De verschillen tussen niveau 1 en niveau 2 enerzijds en niveau 3 en 4 anderzijds in de BBL zijn niet groot. De gewoonte in de BBL is nu eenmaal vier dagen werken, één dag naar school. Voor beide groepen worden evenveel andere onderwijsactiviteiten geprogrammeerd, terwijl dit voor studenten uit de niveaus 1 en 2 minder aantrekkelijk is.

Het percentage BPV op basis van de studieduur (SBU-uren) is per opvolgend niveau in de BBL respectievelijk 64, 68, 63 en 66 procent. De verschillen zijn niet-significant.

Vergelijking eindtermen- en competentiegerichte opleidingen

Tot slot van de analyses hebben we de BPV in de eindtermengerichte opleidingen en in de (experimentele in opbouw zijnde) competentiegerichte opleidingen met elkaar vergeleken. In de praktijk gaat het dan om opleidingen met een CREBO-nummer beneden de 12.000 en opleidingen met een nummer hoger dan 90.000.

Met de resultaten van deze vergelijking moet voorzichtig worden omgegaan omdat de competentiegerichte opleidingen nog in opbouw zijn. De studieduur van de competentiegerichte opleidingen is in de BOL gemiddeld een kwart lager dan die van de eindtermengerichte opleidingen in ons onderzoek.

BOL

Het percentage BPV op basis van de studieduur in de eindtermengerichte opleidingen is 29 procent en in de competentiegerichte opleidingen 28 procent. Als we per studiejaar kijken, dan is het aantal uren BPV in de competentiegerichte opleidingen hoger dan in de eindtermengerichte opleidingen. Dit verschil is nergens significant. Het verschil is te verklaren doordat in de competentiegerichte opleidingen het totaal aantal SBU-uren lager is en er per studiejaar iets meer BPV is, maar er minder studiejaar zijn. Een nieuwe meting over enkele jaren kan uitwijzen hoe zich dit ontwikkelt. Ontwikkelen competentiegerichte opleidingen zich ook tot een langere studieduur of blijven het kortere opleidingen?

Het algemene beeld in de BOL is in ieder geval dat er geen spectaculaire verschillen zijn tussen BPV in eindtermengerichte en competentiegerichte opleidingen.

BBL

In de BBL zien we, eveneens niet-significant, dat de BPV in de competentiegerichte opleidingen gemiddeld lager is (64%) dan in de eindtermengerichte opleidingen (68%). Hier zien we dit ook terug in de BPV-uren per studiejaar.

Het bevestigt het algemene beeld dat er geen spectaculaire verschuivingen zijn in het percentage BPV door de invoering van Competentiegericht onderwijs.

Omdat de competentiegerichte opleidingen echter nog veelal in opbouw zijn, moeten we voorzichtig zijn met deze conclusies. Het is daarom belangrijk dit onderzoek over enkele jaren te herhalen.

4 Kwalitatieve peiling onderwijsinstellingen

4.1 Inleiding

Met de contactpersonen van de onderwijsinstellingen zijn, veelal telefonisch en in twee gevallen in een groepsgebesprek, gesprekken gevoerd over vier vragen.

1. In hoeverre geven de gevraagde documenten de reële stand van zaken weer? (par. 4.2)
2. Hoe wordt in de praktijk de BPV berekend? (par. 4.3)
3. Welke tendensen verwacht men met betrekking tot de BPV-tijd en de andere onderwijsactiviteiten? (par. 4.4)
4. Welke argumenten zijn er volgens hen om het onderscheid tussen BOL en BBL te handhaven? (4.5)

De geïnterviewde contactpersonen (ook gesprekspartners en respondenten genoemd) vertegenwoordigen onderwijsinstellingen.

4.2 Kloppen de cijfers?

De vraag Kloppen de cijfers? is aanleiding geweest om de volgende onderwerpen/vragen aan de orde te stellen:

- Bekendheid met minimumnormen;
- Beleid ten aanzien van handhaving minimumnormen;
- Beleid om dit te handhaven?
- Worden de minimumnormen van 850 en 300 uur gehaald?
- Is de minimumnorm goed?
- Is een andere urennorm wenselijk?
- Realistische planning;
- IIVO-tijd;
- Regie en toezicht;
- Geconstrueerd leren;
- Leren in de praktijk dat meetelt als BPV?
- DOLA-uren (Docenten op Loopafstand);
- Zorgen over contacttijd?
- Papieren werkelijkheid?

Bekendheid

Alle geïnterviewden zijn bekend met de minimumnormen van respectievelijk 850 uur in de BOL en 300 uur in de BBL. De meesten zijn bekend met de IIVO-norm. Twee geïnterviewden kenden deze afkorting niet en gebruikten een andere afkorting bij doorvragen.

Beleid ten aanzien van handhaving minimumnormen

In de programma's worden volgens de contactpersonen de minimumnormen met een zekere marge als uitgangspunt genomen, zo zeggen de contactpersonen. De opleidingen van de instellingen worden veelal geacht rekening te houden met een opslag van 10 procent. De meeste onderwijsinstellingen gaan dan ook uit van een ruime norm $850 + 10 \text{ procent} = 935$ uur. Andere programmeren minimaal 950 uur.

Enkele respondenten geven aan alleen te sturen op de onderwijstijd. Men vertrouwt erop dat de geprogrammeerde BPV ook wordt gerealiseerd. Eén instelling stelt dat ze in de BOL minimaal 40 procent onderwijstijd (van de 850 uren minimumnorm) moeten maken = 340 uur en rekening houdend met de uitval wordt gestreefd naar een onderwijstijd van 450 uur. Samen met de BPV wordt de minimumnorm ruim gehaald.

Beleid om dit te handhaven?

De onderwijsinstellingen krijgen vaak maandelijks overzichten van het roosterbureau in hoeverre opleidingen het programma halen. Eén onderwijsinstelling geeft aan dit tweemaandelijks in het CvB te bespreken. Andere maken afspraken met sectordirecteuren hierover in prestatiecontracten.

Er worden interne audits en controles gehouden. Het kost volgens veel geïnterviewden onvoorstelbaar veel tijd en geld om dit te controleren. Tijd en geld dat beter aan onderwijs besteed zou kunnen worden, zo wordt eraan toegevoegd.

Lastig is volgens de respondenten dat er verschillende systematieken door elkaar lopen:

1. Voor de wet moeten onderwijsinstellingen afwezigheid van studenten registreren (VSV), voor de studiefinanciering moet worden aangetoond dat studenten 850 uur onderwijs volgen.
2. Aanwezigheidsregistratie is nog weinig geautomatiseerd.
3. Er is onderscheid tussen het programma-aanbod en het aantal uren dat een individuele student maakt. Voor een sluitend systeem is een GPS-systeem nodig, waarbij ook de afstand student-docent kan worden gemeten, aldus een geïnterviewde.
4. De opleidingen moeten ook al verantwoorden hoeveel uren docenten lesgeven.

Uit de gesprekken blijkt dat de onderzoeken van de Onderwijsinspectie naar de 850 urennorm bij scholen een alarmbel heeft doen rinkelen. Sommige opleidingen hebben hun programma's dan ook aangepast.

In één geval is een onderwijsinstelling door het weigeren van de accountant de opleiding goed te keuren, de financiering hiervoor kwijt geraakt. De andere geïnterviewden geven aan dat de accountants soms extra informatie opvragen, maar altijd akkoord gaan.

Halen ze de minimumnormen van 850 en 300?

In de BOL wordt de minimumnorm van 850 uur bijna altijd gehaald. Om twee redenen blijkt het in sommige gevallen wel moeilijk om daaraan te voldoen:

1. als er in het eerste jaar weinig BPV is geprogrammeerd, dan is het soms moeilijk om dit te halen.
2. in het laatste jaar is het soms moeilijk omdat na 1 mei er voornamelijk nog examens worden afgenomen en geen lessen meer worden gegeven.

In de BBL halen ze de norm altijd, omdat men de BPV-tijd ook meetelt. De 300-urennorm wordt daardoor gezien als een loze norm. Als dat binnenschools gerealiseerd zou moeten worden, zou dit volgens een geïnterviewde wel problemen opleveren. Uitgaande van 40 weken zou dan 7.5 klokuur lessen moeten worden gegeven, hetgeen door vrijwel alle respondenten voor deze doelgroep als onhaalbaar wordt geacht. Daar moeten opdrachten bij die ook op de BPV-plek kunnen worden uitgevoerd.

Enkele onderwijsinstellingen (twee en bij één was dit verschillend per afdeling) gaven aan alleen BPV-uren te tellen voor de norm als die ook door de docent/onderwijsinstelling worden begeleid. Dit klinkt plausibel. Deze drie instellingen lagen regionaal dicht bij elkaar. Dit kan er mogelijk op duiden dat een accountant, auditor of onderwijsinspecteur in deze regio de instellingen hiertoe aanspoort.

Is de minimumnorm goed?

In de BOL wordt de minimumnorm van 850 goed gevonden en vindt men dat deze niet omhoog moet.

Sommige respondenten geven aan dat de BBL norm wel hoger mag. Zij doelen erop dat 300 uur te weinig is om de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de opleiding waar te maken. De BBL-studenten, zeker als ze nog 16-21 jaar zijn, moeten iets horen over politiek, CAO's, e.d. Ze komen met allerlei maatschappelijke problemen in aanraking (gezondheid, sex, loverboys) waarover ze toch iets op school moeten horen. Ook de GGD zit voor het probleem: hoe bereiken we de jeugd? Onderwijsin-

stellingen, ook in de BBL, hebben hierin een taak, hoe weinig zin de studenten, vooral in de niveaus 1 en 2 ook hebben in theorie. Deze geïnterviewden willen in de BBL-opleidingen breder (beroepsoverschrijdende sleutelkwalificaties) kijken dan in de 'beroepsgerichte' kwalificatiedossiers wordt gedaan. Bij oudere BBL-studenten is dit volgens hen misschien minder nodig. Door druk van werkgevers en studenten kunnen de opleidingen hun maatschappelijke taak niet meer waarmaken. Derhalve vinden sommige onderwijsinstellingen dat het aantal uren hiervoor wettelijk gegarandeerd zou moeten worden.

Anderen geven aan dat het bij BBL-studenten in de regel om volwassenen gaat die al stemmen, al kinderen hebben, al gescheiden zijn en dat men deze studenten niet meer moet 'lastig' vallen met die maatschappelijke verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld met burgerschapskunde en loopbaancompetenties. Zowel werkgevers als BBL-studenten verwachten efficiënte lessen die in ieder geval goed (theoretisch) aanvullend zijn op de praktijk.

Is het wenselijk een nadere (onderwijskundige) urennorm (bijv. 1.000) uur in te voeren?

Over het algemeen vinden de geïnterviewden het niet wenselijk dan er een urennorm vergelijkbaar met die in het voortgezet onderwijs komt. Als redenen hiervoor gelden:

1. MBO is beroepsonderwijs

Opleidingen, vooral in de BBL, worden in nauwe samenwerking en overleg met het bedrijfsleven ingericht. Daar worden met studenten en met werkgevers afspraken over gemaakt. Het zou de innovatie en het overleg ernstig kunnen doorkruisen indien normen verlegd worden, volgens enkelen.

2. De lessentabel bestaat in het MBO bijna niet meer

Vier geïnterviewden geven aan dat men naar systemen moet zoals in het HBO waar studenten 12 college-uren per week maken (en waar de voorbereiding en uitwerking er bij wordt geteld) en de studenten geacht worden opdrachten te maken en zelfstudie te verrichten. Het MBO kenmerkt zich in toenemende mate door nieuwe werkvormen. Dat 'spoort' niet met urenverantwoording. Eén geïnterviewde heeft in de urenverantwoording een vermenigvuldigingsfactor opgenomen en loopt daarmee vooruit. De meeste geïnterviewden vinden deze zogenoemde SBU-uren 'opgepompte' uren, ze zijn niet echt.

3. De grootste misvatting is: Lesuren zijn effectieve uren

Lesuren uit de lessentabel tellen zo makkelijk voor de urenverantwoording, maar er is geen enkele garantie dat dat effectieve leertijd is, volgens een aantal geïnterviewden. Misschien is de effectieve leertijd in zo'n lesuur maar 10 minuten. In het frontaal,

klassikaal onderwijs is men al blij, volgens respondenten, dat studenten 20 procent van de aangeboden kennis onthouden. In praktijkgericht onderwijs wordt er volgens hen op een heel andere manier voor gezorgd dat studenten de benodigde kennis opdoen. Het MBO werkt met nieuwe werkvormen die inhoudelijk zeer effectief zijn, maar die vanuit het perspectief van de urenregistratie moeilijk te verantwoorden zijn. Informeel en non-formeel leren dreigt zo niet te worden meegeteld.

4. MBO-studenten zijn andere studenten dan VO-studenten

Ze hebben er een baantje bij. Ze zijn diploma-gericht. Per MBO-student zijn er ook verschillen wat ze nodig hebben om hun diploma te halen. Veel respondenten geven dan ook aan de normen niet centraal vast te leggen.

5. Bekostiging

Bekostiging in MBO verschilt volgens sommigen van die in het voortgezet onderwijs. Het bedrag per student verschilt waardoor niet met dezelfde normen zou kunnen worden gewerkt.

Realistische planning

De realistische onderwijsplanning gaat uit van de minimum urennorm en houdt rekening met voorzienbare uitval van onderwijstijd. Het gaat hier om:

- vergaderingen van docenten;
- scholing van docenten;
- feestdagen;
- ziektevervangning.

In de plannings wordt al rekening gehouden met feestdagen, uitval door vergaderingen of scholing van docenten. In toenemende mate wordt op onderwijsinstellingen in teams gewerkt. Dan komt het bijna niet meer voor dat onderwijs uitvalt als gevolg van ziekte van een docent. Het team vangt dit op.

IIVO-tijd

Met de IIVO-norm kan een aantal onderwijsactiviteiten als contacttijd worden gerekend (mits aan de drie eisen is voldaan): excursies, mentoruren, e.d. In zijn algemeenheid wordt hier bedoeld dat opleidingen speelruimte hebben in het realiseren van de minimumnorm. Uit de opleidingsprogramma's blijkt dat hiervan spaarzaam gebruik wordt gemaakt. Eén geïnterviewde spreekt over deze uren als de 'geheime reserve', die aangesproken kan worden indien opleidingen in de programmering de minimumnorm niet halen. In de praktijk zitten de meeste opleidingen ruim boven de

norm. Vandaar dat de meeste opleidingen er in hun programmering weinig gebruik van maken.

Regie en toezicht

Bij alle geïnterviewden bestaat er helderheid over de verantwoordelijkheid van de onderwijsinstelling voor de opleiding en dat onderwijsactiviteiten onder regie en toezicht van de instellingen staan.

Uiteindelijk staat ook in de BBL én de BPV én de praktijkopleider¹³ onder regie en toezicht van de onderwijsinstelling.

De helft van de geïnterviewden geeft spontaan aan dat regie en toezicht door docenten (en niet door instructeurs en leraarondersteuners) moet worden uitgevoerd.

Geconstrueerd leren

De onderwijsinstellingen maken een harde 'knip' tussen aan de ene kant de BPV bij erkende leerbedrijven en aan de andere kant alle andere onderwijsactiviteiten. Mini-bedrijfjes, projecten, klussen, ICT etc. zijn andere onderwijsactiviteiten evenals lessen, theorielessen, praktijklessen, praktijkbegeleiding. Er is volgens de meeste instellingen alleen onderscheid mogelijk tussen aan de ene kant BPV bij een erkend leerbedrijf en aan de andere kant alle andere onderwijsactiviteiten.

Leren in de praktijk dat meetelt als BPV?

Geen van de instellingen telt leren in de praktijk mee als BPV. BPV telt volgens de geïnterviewden alleen mee bij BPV als het BPV is bij een erkend leerbedrijf, anders niet. In uitzonderlijke gevallen wordt hiervan afgeweken, bijvoorbeeld bij de arbeidsmarktqualificerende assistentopleiding en enkele voorbeelden (o.a. gehandicapte studenten).

DOLA-uren

Bij sommige opleidingen zijn DOLA-uren (docenten op loopafstand) onbekend. Enkele geïnterviewden geven aan slechte ervaringen te hebben met DOLA-uren. Studenten zijn hierover zeer ontevreden en dat wrekt zich. Op een andere instelling zijn het juist de docenten die aangaven dat dit niet werkte en waarop het is afgeschaft.

13 Overigens staat de kwaliteit van de praktijkopleider niet onder toezicht van de onderwijsinstelling. Het KBB houdt toezicht op de kwaliteit van leerbedrijven, waaronder de controle of er een gecertificeerde praktijkopleider aanwezig is.

Twee geïnterviewden geven aan goede ervaringen te hebben met DOLA-uren. Docenten hebben in toenemende mate een eigen werkruimte en het is heel gemakkelijk voor studenten in ruimten ernaast om deze docenten te raadplegen.

Zorgen over contacttijd?

Sommige gesprekspartners kunnen zich de zorgen van Kamerleden over de contacttijd niet voorstellen. Vooral in de BOL niet. De vrees bestaat dat de Kamerleden te snel oordelen, terwijl ze geen goed zicht hebben in hoe de begeleiding door de onderwijsinstelling van de studenten nu feitelijk vorm krijgt.

Enkele gesprekspartners vinden wel dat de zorgen van de Kamerleden begrijpelijk en soms terecht zijn. Dit heeft ermee te maken dat bij de BBL het lastiger is de BBL-studenten naar school te krijgen. Als redenen (gedeeltelijk buiten invloed van de onderwijsinstelling) hiervoor worden gegeven:

1. Werkgevers hebben veel opdrachten liggen en oefenen druk uit op de BBL-studenten om te werken op de ene dag dat ze naar school moeten.
2. BBL-studenten willen een vak leren en houden niet van theorie. Ze komen primair op school voor de vaktheorie. Opleidingen worden in toenemende mate gedwongen voor BBL-studenten aandacht te geven aan Nederlands, Moderne Vreemde Talen (Engels), rekenen, LLB (Leren Loopbaan Burgerschap). Hierop zitten BBL-studenten, zowel jong als oud, volgens veel geïnterviewden, niet te wachten. Dit leidt bij opleidingen tot afwegingen tussen vaktheorie en avo-kennis. Er zijn ook instellingen (vakinstellingen) die de schooldag als werkdag beschouwen en de BBL-studenten op school praktijk(simulatie) aanbieden, waar ze praktijkvaardigheden oefenen. BBL-studenten, vooral in niveau 1 en 2, gaan volgens de meeste respondenten niet graag naar school.
3. Onderwijsinstellingen zijn te weinig flexibel in openingstijden. Twee respondenten geven aan dat het voor BBL-studenten een uitkomst zou zijn, als ze hun onderwijs 's avonds en zaterdags kunnen volgen. Bij sommige opleidingen, zo blijkt ook uit het onderzoek, gebeurt dit nu al en komen studenten twee avonden in de week naar school. BBL-studenten komen dan niet klem te zitten tussen de druk van werkgever en school.

Het probleem is volgens enkelen ingewikkelder dan alleen contacturen of fysieke aanwezigheid. Door CGO neemt het leren in de praktijk toe. Nieuwe werkvormen in het MBO leiden tot andere vormen van contacten. Met CGO, zo stellen sommige geïnterviewden, wordt het moeilijk om contacttijd verantwoord te krijgen.

Frontale lessen zijn de minste efficiënte lessen vanuit het perspectief van leren in de beroepspraktijk, maar vanuit de verantwoording van onderwijstijd de meest efficiënte.

Een argument dat enkele keren door geïnterviewden naar voren werd gebracht, is dat de zorgen in de BBL niet de contacttijd op school betreffen, maar de mogelijkheden om te leren op de werkplek. Per sector en per bedrijf verschillen de mogelijkheden hiertoe. Soms zijn er goede mogelijkheden op de werkplek te leren (werkprocessen uit te voeren) op andere echter niet. Dat is een kwestie van organisatie en regelen. Bij grote bedrijven is er meer mogelijk dan bij kleine MKB-bedrijven, maar dit verschilt ook wel weer per sector/ branche (bouw, electro, e.d.). Kleine bedrijven met minder financiële mogelijkheden hebben minder mogelijkheden hiertoe.

Papieren werkelijkheid?

Het gaat de gesprekspartners te ver om de gegevens/uren een 'papieren werkelijkheid' te noemen. Het is geprogrammeerde tijd. In de praktijk valt doorgaans maar 5 à 6 procent uit, zo wordt gesteld door de geïnterviewden. Eén respondent noemt een percentage van 10 procent uitval. De meeste respondenten geven aan ver boven de minimumnorm van 850 uur te zitten. Met de vermenigvuldigingsfactor zouden het volgens sommige onderwijsinstellingen min of meer 'fake'-gegevens' worden.

Veel gesprekspartners ergeren zich er wel aan dat sommigen menen dat het tellen van uren of het halen van minimumnormen iets, maar dan ook iets, met onderwijskwaliteit te maken heeft. Dat heeft er volgens hen niets mee te maken.

'Wat een tijdverspilling', 'wat een werkverschaffing', zo wordt geklaagd. De macht van de controllers is onevenredig toegenomen ten opzichte van de onderwijzers, stellen sommigen.

Enkele geïnterviewden willen duidelijke criteria. Er is volgens hen nu veel onduidelijkheid. Pas de criteria aan aan de werkelijkheid, zo wordt gesteld.

Enkele geïnterviewden geven aan dat ze de SBU-uren als 'papieren werkelijkheid' zien. In meer of mindere mate bestaat er koudwatervrees in het MBO tegen deze systematiek. Het is lastig werken met SBU-uren. Daar zitten veel indirecte uren in ('fake', uren worden opgeblazen). SBU is verder geen vastomlijnd begrip, en men zoekt naar realistische maatstaven. Nadelen van het gebruik van SBU-uren zijn volgens hen:

- indirecte uren zijn niet te controleren;
- men kan niet sturen op indirecte uren.

SBU-uren worden als 'papieren werkelijkheid' ervaren, zo wordt gesteld.

4.3 Hoe berekenen instellingen het BPV-percentage, praktijkdeel?

Een aantal gesprekspartners geeft aan dat het percentage BPV van een opleiding eigenlijk nooit berekend wordt.

Het percentage BPV wordt bij doorvragen in ieder geval op zestien instellingen, op basis van de studieduur (1600 uur belastingsuren per normatief studiejaar) berekend, op basis van de notitie van de MBO Raad en de AOC Raad¹⁴.

Op vier instellingen wordt het percentage BPV gebaseerd op de opleidingstijd.

Eén instelling berekend het percentage BPV op basis van de minimumnorm van 850 uur. 'Uit het gegeven dat BOL-opleidingen maximaal 59 procent praktijk mogen hebben', concluderen wij, zo stelt de geïnterviewde, 'dat BOL-opleidingen minimaal 41 procent van de 850 uur op school les krijgen. Dat is ca. 340 uur. In de praktijk ligt de norm bij ons op 450 ingeplande uren, dan halen wij de minimumnorm van 340 uur in de BOL zeker'.

In de praktijk is dit lastiger dan het lijkt om vast te stellen hoe onderwijsinstellingen het percentage BPV berekenen. Uit de gesprekken komt enkele keren naar voren dat de geïnterviewden uitgaan van de studieduur, maar in de praktijk toch vaak rekenen met de opleidingstijd. Hierdoor blijft er in de onderlinge vergelijking veel onduidelijkheid bestaan.

Afwijken van studieduur?

De WEB biedt het bevoegd gezag voor individuele studenten of groepen studenten de mogelijkheid af te wijken van de studieduur. Behalve bij twee onderwijsinstellingen gebeurt dit nooit of zelden, behalve voor contractonderwijs. Soms krijgen studenten wel vrijstellingen. Dit leidt niet tot verkorting van de studieduur. In de praktijk blijkt verkorting van de studieduur niet organiseerbaar, zo blijkt uit de helft van de interviews.

Op twee onderwijsinstellingen komt volgens geïnterviewden het afwijken van de studieduur wel redelijk vaak voor.

Sommige opleidingen bieden verkorte trajecten aan voor havisten. Onduidelijk is of dit dan tot een formele verkorting van de studieduur leidt en dit verantwoord wordt in het OER.

14 AOC Raad. *Service document Onderwijstijd MBO*, 2006.

MBO Raad. *Service document Onderwijstijd MBO Extra*, 2008.

In de BBL komt het voor dat in het kader van reïntegratie, werkloosheidsbestrijding, terugkeer in het arbeidsproces verkorte opleidingstrajecten voor studenten worden aangeboden.

Enkele respondenten geven aan problemen te hebben met de betekenis van de in de wet vastgelegde normatieve studieduur van 1600 uur. Men weet niet altijd hoe die zich verhoudt tot de IIVO norm, evenmin hoe dit zich verhoudt tot opleidingen die versneld worden doorlopen.

4.4 Trend

MKB Nederland verwacht dat door de invoering van competentiegericht onderwijs (CGO) de BPV toeneemt. Wat verwachten de gesprekspartners?

In het algemeen geven de gesprekspartners aan niet van alle opleidingen exact op de hoogte te zijn van de ontwikkelingen. Voor zover men tendensen signaleert, blijft dit dan ook veelal beperkt tot algemene uitspraken. Eén van de 21 geïnterviewden heeft deze vraag niet beantwoord.

We gaan eerst in op de BOL. In de BOL zien we globaal vier groepen antwoorden:

De trend in de BOL

a. er verandert weinig of niets

Zeven van de 20 respondenten geven aan dat ze geen verschuivingen verwachten. ('Er komt in het eerste jaar een snuffelstage bij, maar dat rekenen we tot de onderwijstijd').

b. het leren in de praktijk op school neemt toe

Door CGO kunnen studenten op de werkplek laten zien dat ze bepaalde werkprocessen zelfstandig kunnen doorlopen. Hiervoor heeft het bedrijfsleven altijd gepleit. Lang niet alle BPV-plekken bij de leerbedrijven zouden voldoende gelegenheid en variatie kunnen bieden om alle werkprocessen uit te voeren. Vooral kleine bedrijven met enkele personeelsleden geven hiervoor niet de mogelijkheden. Door de binnenschoolse praktijk kunnen studenten aantonen dat ze de werkprocessen hebben doorlopen. Het hangt ook af van de student. De ene student vraagt meer begeleiding dan de ander. Op school worden meer integrale opdrachten gedaan: simulatie, leerbedrijven, opdrachten bij bedrijven. Hoewel geen BPV worden bedrijven vaker benaderd voor onderwijsactiviteiten.

Dit hangt ook sterk af van de opleidingsinspanning van het bedrijfsleven.

Sommige studenten doen meer aan leren in de praktijk op het bedrijf, andere meer op school. In ieder geval verwacht men doorgaans dat door de invoering van Competentiegericht onderwijs de praktijkcomponent toeneemt. Enkele onderwijsinstellingen sturen, zo zeggen de geïnterviewden, aan op eenderde lessen, eenderde binnenschoolse praktijk en eenderde BPV. Zes van de twintig respondenten zeggen dat vooral de binnenschoolse praktijk toeneemt waarbij overigens ook bedrijven betrokken kunnen zijn, en niet zozeer de BPV.

c. De BPV neemt (hier en daar) toe

Vijf van de in totaal twintig geïnterviewden die deze vraag beantwoord hebben, geven aan dat de BPV in meer of mindere mate toeneemt. De insteek is niet te bezuinigen door de BPV uit te breiden. Soms is er sprake van uitbreiding van de BPV over de hele linie (onze instelling streeft naar een hoger percentage BPV in de opleidingen) en anderen signaleren dat de BPV toeneemt bij een bepaalde deel van de opleidingen. Bij 80 procent blijft het gelijk, maar bij 20 procent van de opleidingen zien respondenten wel een tendens tot toename. Enkele geïnterviewden geven aan dat een studiejaar van één blokstage (van 10 weken) naar twee blokstages is gegaan.

Twee respondenten geven aan dat bij enkele opleidingen (niet de norm) inderdaad de grens van de 59 procent wordt opgezocht. Dit zijn echt incidenten. Dit zou ermee te maken kunnen hebben, aldus twee respondenten, dat het bedrijfsleven liever goedkopere BOL-studenten heeft die - naast hun eventuele studiefinanciering en tegemoetkoming in studiekosten - alleen een stagevergoeding ontvangen dan de BBL-studenten die vier dagen werken, maar een salaris krijgen.

d. Percentage BPV zal afnemen

Twee geïnterviewden wijzen er op dat door de economische crisis de BPV mogelijk zal afnemen. Het percentage BPV is conjunctuurgevoelig volgens hen. Zij signaleren dat er een stijging van het percentage BPV is geweest, maar dat de BPV-aanbieders, de leerbedrijven, in toenemende mate hierop terugkomen. De studenten moeten in deze tijd van economische recessie eerst over voldoende kennis en competenties beschikken alvorens ze productief kunnen zijn op de BPV-plaats redeneren steeds meer werkgevers, aldus deze gesprekspartners. Hierdoor zou de BPV meer naar achteren schuiven in de opleiding.

Daarnaast zou de BPV in omvang afnemen door het toenemende belang van taal en kennis, waardoor het leren in de praktijk onder druk komt te staan en onderwijsinstellingen weer meer lessen (taal, rekenen) gaan programmeren.

Algemene verklaringen voor de gesignaleerde trend zijn:

1. Inniger samenwerking onderwijsinstellingen en leerbedrijven

Het bedrijfsleven wil een grotere invloed op onderwijsprogramma en in overleg tussen bedrijven en scholen, wordt tot ieders tevredenheid, het leren naar de praktijk 'verschoven'. Docenten worden dan praktijkbegeleiders. Het gaat vaak om regionale en branchespecifieke afspraken. De geïnterviewden wijzen er op dat toename van BPV primair betekent dat de begeleiding door de docenten van de school ook navent moet toenemen.

Binnenschoolse praktijkopdrachten worden in samenwerking met bedrijven uitgevoerd, zonder dat dit direct BPV is.

Volgens sommige respondenten spitst het eventuele kostenvraagstuk bij bedrijven zich niet toe op de tijd voor begeleiding, maar vooral op de kosten voor de Proeve van Bekwaamheid waarmee in het CGO steeds vaker gewerkt zou worden. De onafhankelijke toetsing door vertegenwoordigers van het leerbedrijf zou hierbij met name de kosten verhogen.

2. De invoering van CGO of breder leren in de praktijk

De invoering van CGO leidt primair tot toename van binnenschoolse praktijk en ook tot toename van BPV. Het cruciale punt zo geven de geïnterviewden aan is niet de contacttijd op school maar de kwaliteit van BPV-plek. Vaak zouden sommige werkprocessen niet op het bedrijf kunnen worden uitgevoerd en moeten derhalve deze werkprocessen binnenschools aangeboden worden.

3 Bekostiging

Bij kleine opleidingen met weinig studenten komt het soms voor dat de controller adviseert lesuren in te wisselen voor BPV. Het wordt steeds moeilijker voor onderwijsinstellingen om kleine opleidingen met weinig studenten te handhaven. Twee geïnterviewden gaven aan dat de onderwijsinstelling volgend jaar een flink percentage (30 procent) van het aantal CREBO-nummers gaat schrappen. De opleidingen zijn te klein om financieel te handhaven. Vooral in de sector techniek komt dit voor.

4. Conjunctuur

De economische conjunctuur is van invloed op de mogelijkheden een BPV-plek te krijgen. Acht geïnterviewden verwachten dat door de economische crisis het aantal BBL-studenten zal afnemen en het aantal BOL-studenten zal toenemen.

5. Kenniseconomie

De toenemende aandacht voor kennis, taal en rekenen zal onderwijsinstellingenscholen dwingen hiervoor meer lesuren te programmeren.

6. Zoektocht naar efficiënte opleidingen

Een vaak gehoord punt is ook dat onderwijsinstellingen op zoek zijn efficiënte opleidingen voor leerbedrijven of voor studenten. Dat kan soms betekenen dat een groter deel van de opleiding op de werkplek plaats vindt, maar soms ook minder. School en bedrijf moeten goede afspraken maken zodat de student alle facetten van het beroep op de BPV-plek kan leren. Dat is de bottle-neck. Het is volgens geïnterviewden een inhoudelijke kwestie, geen kwestie van uren. De grote vraag is: wat is het leereffect in de praktijk? Krijgt de BPV-student tijdens de BPV de kans om afstand te nemen en te kijken naar het werk wat hij/zij doet.

De trend in de BBL

In de BBL worden weinig ontwikkelingen gezien in het percentage BPV. Het principe blijft: 4 dagen werken, 1 dag in de week naar school. Incidenteel wordt aangegeven dat in sommige BBL-opleidingen een deel van de theorie in het BPV-bedrijf wordt gegeven. Bij sommige is er de neiging om inhoudelijke kennis over het vak op de werkvloer over te dragen. Docenten, zo wordt dan gesteld, nemen dan een ondersteunende positie in op de werkplek.

Door de meeste geïnterviewden wordt gesignaleerd dat BBL-studenten onder druk van de werkgever (het is druk en het werk is nog niet af) verzaken om naar school te komen.

Een ander punt is ook dat de lesdag een steeds hoger avo-gehalte krijgt. Dit maakt het niet gemakkelijker om BBL-studenten naar school te lokken. De BBL-studenten komen naar school voor vaktheorie. Men wil zich nog eens verder verdiepen in wat ze op de werkplek aan vaktheoretische problemen zijn tegengekomen. BBL-studenten juichen volgens de meeste respondenten niet om theorie-uren. Bijna alle respondenten maken zich in de BBL zorgen over de gevolgen van de introductie van de landelijke examens voor Nederlands, Moderne Vreemde Talen, wiskunde, leren, loopbaanontwikkeling en burgerschap (LLB). Het worden onbegrijpelijke eisen genoemd, vooral voor BBL-studenten die al wat ouder zijn en voldoende levenservaring hebben. Enkele respondenten geven aan dat dit toch belangrijk is en de school ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid heeft. Dit geldt zeker als het jongere BBL-studenten betreft en BBL-studenten van niveau 1 en niveau 2.

Men is zoekende hoe deze twee (vaktheorie en avo) te integreren. De antwoorden duiden erop dat het probleem in de BBL niet de onderwijstijd op school is. Het probleem is in hoeverre kunnen de werkprocessen uit het kwalificatiedossier doorlopen worden op de BPV-plek. Het is een kwestie van onderhandelen tussen onderwijsinstelling en werkgever, waarbij in de BBL de werkgever een sterke positie heeft.

4.5 Welke argumenten zijn er voor het onderscheid tussen BOL en BBL?

Als redenen voor het handhaven van een onderscheid worden door geïnterviewden genoemd:

1. Het zijn twee totaal verschillende typen studenten, de doelgroep verschilt.
2. Leeftijdsverschil.
3. Motivatie voor opleiding verschilt aanzienlijk. BBL'er wil primair het vak leren. BOL'ers willen doorleren.
4. BBL'er stroomt bijna nooit door naar BOL, en omgekeerd ook weinig.
5. Aanbod van opleidingen verschilt.
6. Hoewel examens en eindtermen hetzelfde zijn, krijgen ze verschillend onderwijsaanbod.

Diverse geïnterviewden wijzen er op dat door dit systeem van BOL en BBL, uniek voor Nederland, de kennisinfrastructuur van het beroepsonderwijs gehandhaafd blijft ook in tijden van economische crisis. In een hoogconjunctuur wil elke werkgever MBO-studenten en floreert de BBL. Als er echter een economische crisis is, zoals nu, dan worden via de BOL-route toch mensen opgeleid. Zonder dat onderscheid loopt Nederland het risico dat bij een crisis de kennisinfrastructuur verdwijnt, zo menen zij.

Een zorgpunt op dit terrein, dit wordt door minstens vijf geïnterviewden spontaan genoemd, is de BBL-student met een POK, maar die er per 31 december niet in slaagt daarnaast een arbeidsovereenkomst te krijgen bij de werkgever. Ze werken wel, maar krijgen geen salaris. Bij de meeste opleidingen worden deze studenten op een gegeven moment uitgeschreven. Sommige onderwijsinstellingen zien het als hun maatschappelijke taak deze studenten een opleiding aan te bieden. De onderwijsinstellingen die we hebben gesproken, willen uniformering op dit terrein. Door de economische recessie zal dit volgens hen gaan toenemen.

Recentelijk heeft de minister de onderwijsinstellingen in het kader van de werkloosheidsbestrijding gevraagd soepel te zijn met UWV-trajecten. Werklozen zouden een BBL-opleiding moeten kunnen volgen, aldus de minister, terwijl ze niet altijd een arbeidsovereenkomst hebben. Die soepelheid verwachten onderwijsinstellingen ook bij de BBL-studenten zonder arbeidsovereenkomst, zo geven ten minste vier gesprekspartners aan.

4.6 Oplossingen

Door de respondenten worden in grote lijnen de volgende oplossingen voor de gedetailleerde urenverantwoording genoemd:

Reduceer de overladenheid van urenverantwoording

1. Vertrouwen. Verantwoording moet alleen daar waar rendement onvoldoende is. De Onderwijsinspectie vraagt een urenverantwoording wanneer het rendement van de opleiding tot de minste 10 procent behoort.
2. Product- of procesverantwoording. Kies voor één van beide. Stel eisen aan 'wat' (kwalificatiedossiers) en geef onderwijsinstellingen vrijheid over het 'hoe'.
3. Kwaliteit wordt bepaald door studenttevredenheid (ODIN) of door rendement (tevredenheid werkgevers). Urenverantwoording draagt niet bij aan kwaliteit. Lessen en andere contacturen zijn geen efficiënte leervormen, wel om aan de minimumnormen te voldoen.
4. Urenverantwoording heeft niets te maken met kwaliteit van het onderwijs.
5. Onderwijsinstellingen verantwoorden zich aan Onderwijsinspectie, studenten (ODIN), bedrijfsleven, gemeenten. Docenten verantwoorden het aantal uren les dat zij geven. De overheid zou er één moeten kiezen waarvan alle organisaties gebruik maken. Doe liever één verantwoording goed.

Zorg voor heldere, duidelijk regelgeving.

6. Zorg voor duidelijke definities. Is BPV, ook in de BBL, door school begeleide tijd? Tellen opdrachten, projecten, ict-uren mee als IIVO-uren? Creëer een vraagbaak waar snel antwoorden kunnen worden gegeven op vragen. Op zich zijn geen kwantitatieve veranderingen in minimumnormen wenselijk op dit moment. De 850 en 300-urennorm zijn te halen.
7. In het beroepsonderwijs gaat het om kwalificatie en niet om uren maken. Waardeer effectiviteit van leren in de praktijk.

Bescherm de maatschappelijke verantwoordelijkheid

8. Stel voor de BBL een maximum aan BPV voor van 80 procent. BBL-student en werkgever kunnen dan 'gedwongen' worden één dag naar school te gaan.
9. Maak het voor BBL-studenten aantrekkelijker om naar school te komen (vaktheorie i.p.v. algemene vorming). Door hoge eisen aan taal en rekenen (in de toekomst ook LLB) komt er spanning tussen kwalificatiedossier halen en voldoen aan eisen van het diploma. Maak dit afhankelijk van leeftijd van de BBL-student.
10. Schaf centrale examens voor taal, rekenen, MVT af, zeker voor de lagere niveaus in de BBL en voor studenten ouder dan 20 jaar.

Innoveer verantwoording

11. Door CGO verdwijnt traditionele lesrooster. Er is een andere systematiek van verantwoording nodig vergelijkbaar met hoger onderwijs. CGO is voor docenten en onderwijsinstellingen intensiverend.
12. Verantwoording tijd aan student (JOB), resp. ouders en bedrijfsleven. Zij zijn belanghebbende. Versterk de rol van het bedrijfsleven. Opleidingen die goed scoren bij ODIN niet om urenverantwoording vragen.
13. Openstelling onderwijsinstellingen onderwijsinstellingen. Avonden, zaterdagen en vakanties. Pas dan kan in BBL flexibel onderwijstijd worden gemaakt. Sommige opleidingen bieden lessen aan in de avond of op zaterdag.
14. Maak soepele overgang van BBL naar BOL voor studenten mogelijk die er niet in slagen een arbeidsovereenkomst te krijgen (en wel een BPV-overeenkomst hebben). Of beter: maak het mogelijk dat ze onder soepele voorwaarden toch hun BBL-opleiding kunnen afronden.
15. Maak regionaal en per branche afspraken over bekostiging begeleiding scholen-bedrijfsleven. Ook kosten voor Proeve van Bekwaamheid hierin betrekken. Ga niet centraal iets regelen, waar maar enkele opleidingen mee te maken hebben.

5 Secundaire literatuuranalyse

5.1 Inleiding

Wat staat er in een aantal recente rapporten over de tijd die studenten kwijt zijn aan BPV en aan andere onderwijsactiviteiten. We bespreken de volgende rapporten:

- rapport van Onderwijsinspectie: 850 uur in de BVE (beroepsonderwijs en volwasseneneducatie) (2006);
- rapport van Onderwijsinspectie: Onderwijstijd in VO en BVE (2007);
- onderzoek SCP: Duaal als ideaal? (2006);
- onderzoek DIJK 12: Opleiden in de beroepspraktijk (2006);
- rapport van Algemene Rekenkamer naar kwaliteit van BPV (2007-2008);
- rapport van ResearchNed/KBA: De studentenmonitor MBO (2008).

De volgende vragen staan centraal:

- Wat is er feitelijk, kwantitatief in deze rapporten bekend over de tijd die studenten besteden aan beroepspraktijkvorming en aan andere onderwijsactiviteiten verzorgd door de instelling?
- Welke ontwikkelingen worden gesignaleerd en op basis van welke onderzoeksgegevens? Neemt de beroepspraktijkvorming toe, af of blijft die gelijk?
- Welke verklaringen worden gegeven?
- Welke lacunes zitten er in deze gegevens?

Ter afsluiting van de beschrijving van deze rapporten in paragraaf 5.2, zal aan het eind per rapport in worden gegaan op onze eigen vragen.

In paragraaf 5.3 tenslotte trekken we een aantal conclusies op basis van de onderzoeken.

5.2 Beschrijving rapporten

Hieronder volgt een beschrijving van de rapporten.

5.2.1 Onderwijsinspectie: 850 uur in de BVE

Aanleiding en doelstelling

In een kamerdebat van 12 april 2006 heeft de Minister aan de Tweede Kamer toegezegd aanvullend onderzoek te laten doen naar de 850-urennorm, nadat tijdens het reguliere toezicht van de Onderwijsinspectie bleek dat bij 28 procent van de opleidingen en 13 procent van de onderwijsinstellingen de onderwijstijdnorm niet goed werd nageleefd. De doelstelling van het onderzoek was om in kaart te brengen:

- de omvang van het probleem dat wil zeggen hoeveel voltijdse opleidingen in het MBO niet aan de norm voldoen en hoeveel studenten daarbij betrokken zijn;
- de mate waarin deze norm niet wordt gehaald en
- welke oorzaken ten grondslag liggen aan het niet voldoen aan de norm en of hierin een verschil bestaat tussen bestaande en nieuwe opleidingen.

Onderzoeksopzet

In het onderzoek van de Onderwijsinspectie is als invalshoek genomen welke activiteiten op basis van de Wet tegemoetkoming studiefinanciering (WSF) tot de 850 urennorm kunnen worden gerekend. De bredere norm van In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs (IIVO) was toen nog niet van toepassing.

Om een representatief beeld te geven van zowel de oude als de nieuwe opleidingen is een aselechte steekproef getrokken van 100 oude (gebaseerd op eindtermen) en 90 nieuwe BOL opleidingen (gebaseerd op competenties). Ook niet-bekostigde instellingen zijn opgenomen. Studenten van niet-bekostigde instellingen dienen namelijk ook aan de 850 urennorm te voldoen, willen haar studenten voor studiefinanciering in aanmerking kunnen komen,.

Bij het verzamelen van de gegevens omtrent de onderwijstijd heeft de Onderwijsinspectie voor alle geselecteerde opleidingen de relevante documenten opgevraagd. Deze betreffen onder andere de Onderwijs- en examenreglementen (OER), lesroosters, jaarplanningen en handleidingen omtrent de beroepspraktijkvorming.

Belangrijkste bevindingen van de Onderwijsinspectie

Uit het onderzoek van de Onderwijsinspectie in 2006 is gebleken dat 54 van de 140 voltijd BOL-opleidingen in enig studiejaar niet de minimumgrens van 850 klokuren onderwijs hebben gehaald. Over alle studiejaar halen ze vaak wel gemiddeld de minimumnorm, maar dus niet elk afzonderlijk studiejaar. Opleidingen komen in de studiejaar dat ze te weinig onderwijstijd realiseren volgens de Onderwijsinspectie gemiddeld 113 uur tekort. Veel van de tekorten zitten in het eerste studiejaar van de langere opleidingen, omdat hier vaak geen beroepspraktijkvorming geprogrammeerd is en daarvoor onvoldoende lestijd in de plaats komt. Bij 55 procent van de opleidingen met een tekort in een studiejaar bleek het tekort meer dan 75 uur te zijn.

Er zitten in de realisatie van uren weinig verschillen tussen oude (gebaseerd op eindtermen) en nieuwe opleidingen (gebaseerd op competenties). Bij de nieuwe opleidingen wordt in de regel iets beter voldaan aan de wettelijk voorgeschreven onderwijstijd dan bij de oude opleidingen. Echter, het verschil tussen de geprogrammeerde en gerealiseerde uren is bij nieuwe opleidingen wel weer groter dan bij de oude opleidingen. Voor enkele instellingen komt dit doordat verantwoordingssystemen van de nieuwe opleidingen ontoereikend zijn, waardoor een groter deel van de onderwijsactiviteiten niet adequaat kan worden verantwoord.

De Onderwijsinspectie noemt vijf oorzaken voor het niet naleven van de 850 uren-norm:

1. Niet alles wordt geprogrammeerd

Er is bij de instellingen sprake van een gebrek aan goede sturing en controle op de planning en registratie van de onderwijstijd. Dit wordt bevestigd doordat de Onderwijsinspectie tijdens haar onderzoek onderwijsactiviteiten op het spoor kwam die niet waren geprogrammeerd. Met name schiet de controle bij vrijere onderwijsvormen tekort, waardoor de instelling niet kan aantonen dat de uren zijn gerealiseerd.

2. Onbekendheid met norm

Instellingen zouden niet altijd bekend zijn met het feit dat de minimumnorm geldt per studiejaar en niet het gemiddelde is over de hele opleiding.

3. Verschil tussen geprogrammeerde en gerealiseerde tijd

Urencalculaties vinden soms plaats op basis van een fictief aantal lesweken zonder dat rekening wordt gehouden met weken die alsnog alternatief worden ingevuld. Hierdoor is het aantal uren in werkelijkheid aanzienlijk lager.

4. Uitval in uren beroepspraktijkvorming

Uitval van lessen of het niet doorgaan van de beroepspraktijkvorming wordt in een aantal gevallen niet door de instellingen gecompenseerd, waardoor er in die studiejaar te weinig onderwijstijd wordt gerealiseerd.

5. Ontbrekende systematiek

De algemene oorzaak van het niet voldoen aan de 850 urennorm is volgens de Onderwijsinspectie gelegen in het ontbreken van één systematiek van interne en externe verantwoording van instellingen omtrent de onderwijstijd en de sturing die daarmee samenhangt. Als onderwijsinstellingen zelf meer beleid zouden zetten op het realiseren van de minimumnormen, dan zouden naar verwachting opleidingen veeleer de norm halen.

Beantwoording van de onderzoeksvraag

In onze secundaire literatuuranalyse staat een viertal vragen centraal die we per vraag beantwoorden.

- *Wat is er feitelijk, kwantitatief in deze rapporten bekend over de tijd die studenten besteden aan beroepspraktijkvorming en aan andere onderwijsactiviteiten verzorgd door de instelling?*

De resultaten die uit het onderzoek van de Onderwijsinspectie in augustus 2006 naar voren komen, scheppen een goed beeld over de mate waarin opleidingen er in slagen te voldoen aan de 850 urennorm en welke oorzaken er zijn aan te wijzen voor het onderschrijden van deze norm.

Wanneer we terug komen op onze onderzoeksvragen levert dit onderzoek een beperkt antwoord op. Hoewel er in dit onderzoek wel aandacht wordt besteed aan onderwijstijd, gaat het onderzoek niet in op het onderscheid tussen de tijd voor de beroepspraktijkvorming en de tijd voor andere onderwijsactiviteiten.

- *Welke ontwikkelingen worden gesignaleerd en op basis van welke onderzoeksgegevens? Neemt de beroepspraktijkvorming toe, af of blijft die gelijk?*

Er wordt ook niet direct een uitspraak gedaan over een eventuele toename van beroepspraktijkvorming of andere onderwijsactiviteiten. De mogelijkheid wordt niet uitgesloten dat opleidingen meer activiteiten aanbieden dan geregistreerd worden door gebrek aan regie en sturing.

Voorts wordt gesignaleerd dat de nieuwe op competenties gerichte opleidingen vaker aan de norm voldoen dan de oude op eindtermen gebaseerde opleidingen. Het is echter niet duidelijk waardoor dit komt, bijvoorbeeld door de toename van het aantal

uren beroepspraktijkvorming of juist een toename van de andere onderwijsactiviteiten.

- *Welke verklaringen worden gegeven?*

Doordat geen trend wordt gesignaleerd, wordt uiteraard ook geen verklaring voor een eventuele toe- of afname van de tijd voor de beroepspraktijkvorming gegeven.

- *Welke lacunes zijn er in de gegevens?*

Een beperking vanuit onze vraagstelling gezien, is dat het onderzoek alleen over BOL-opleidingen gaat.

Discussie invulling 850 urennorm

Daarnaast blijkt uit het onderzoek van de Onderwijsinspectie dat er bij de instellingen discussie bestaat over de activiteiten die tot de 850 urennorm mogen worden gerekend. Discussie bestaat er vooral over het begrip ‘onder regie en verantwoording van de instelling’ van de IIVO en welke activiteiten daaronder vallen. Ook is het voor sommige onderwijsinstellingen niet duidelijk dat per studiejaar aan de 850 urennorm moet worden voldaan. Verder blijkt uit het onderzoek dat instellingen uren calculeren aan de hand van een fictief aantal lesweken of dat uitval van lessen of het niet doorgaan van beroepspraktijkvorming niet altijd wordt gecompenseerd. Al deze bevindingen duiden erop dat het voor instellingen nog niet duidelijk is welke uren er nu wel en niet mogen meetellen in de 850 urennorm.

5.2.2 Rapport van Onderwijsinspectie 2007, onderwijstijd in VO en BVE

Het onderzoek van de Onderwijsinspectie uit 2006 werd in 2007 gevolgd door een onderzoek naar de onderwijstijd in het voortgezet onderwijs en in het middelbaar beroepsonderwijs¹⁵.

Aanleiding en doelstelling

In de beleidsreactie op het onderzoek naar de onderwijstijd van september 2006 kondigde de minister vervolgonderzoek aan naar de realisatie van de onderwijstijd in het voortgezet onderwijs (VO) en beroeps- en volwasseneneducatie (BVE). Het onder-

15 Toen nog beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (BVE) geheten.

zoek is uitgevoerd naar aanleiding van een eerder onderzoek in het voorjaar en najaar van 2006 waaruit bleek dat 28 procent van de instellingen in de BVE niet (in alle studiejaar) aan de 850 urennorm voldeed.

Onderzoekopzet

In het onderzoek van de Onderwijsinspectie in 2007 zijn de 30 opleidingen geselecteerd die in 2006 in een studiejaar onvoldoende onderwijstijd hebben gerealiseerd. Deze groep was dus niet representatief. Daarnaast heeft de Onderwijsinspectie uit alle opleidingen 90 opleidingen gekozen die een aselechte steekproef vormen en representatief waren voor sectoren en onderwijsniveaus. Indien opleidingen niet op de gekozen locatie werden verzorgd, werd aan de onderzoeksteams opgedragen ter plaatse een andere opleiding te kiezen van zoveel mogelijk vergelijkbare kenmerken. Hierdoor bleef het representatieve karakter van het onderzoek intact.

De geprogrammeerde tijd werd gebaseerd op basis van jaarplanningen en lesroosters waarbij er werd gecorrigeerd voor onjuistheden als het meetellen van feestdagen en toets- en bufferweken voor volle weken enzovoorts. De gerealiseerde tijd werd vervolgens mede op grond van informatie van studenten, ziekteadministraties van personeel, informatie uit studievoortgangsystemen en aanwezigheidsadministraties van studenten berekend. Daarbij werd extra aandacht besteed aan de zelfstandige uren onder bevoegde begeleiding en verantwoordelijkheid van de instelling.

Belangrijkste bevindingen Onderwijsinspectie

Het onderzoek laat zien dat er voor 2007 een kleine verbetering heeft plaatsgevonden in het voldoen in de 850-urennorm, waardoor 24 procent van de onderzochte opleidingen de urennorm van 850 uur niet heeft weten te behalen. Dit is een verbetering van 4 procentpunten in vergelijking tot de resultaten van de Onderwijsinspectie in 2006 waarbij 28 procent niet aan de norm voldeed.

Anders aan dit onderzoek in vergelijking met 2006 is dat de Onderwijsinspectie ruimte heeft geboden voor hoor en wederhoor. Na deze periode van hoor en wederhoor heeft alsnog 16 procent van de opleidingen met een tekort door herstelactiviteiten in dat jaar aan de 850 urennorm weten te voldoen.

Na de procedure van hoor en wederhoor was er nog slechts 8 procent van de opleidingen die niet aan de 850 urennorm voldeed.

Opmerkelijk aan de resultaten uit het onderzoek was dat het percentage opleidingen dat aan de minimumnorm voldeed bij de gerealiseerde onderwijstijd hoger was dan bij de geprogrammeerde onderwijstijd. Dit is te verklaren doordat de Onderwijsinspectie verbeteracties heeft meegerekend bij de gerealiseerde onderwijstijd. Verder

blijkt er tijdens het onderzoek nauwelijks verschil te bestaan tussen de groep opleidingen die eerder onvoldoende onderwijstijd had en de groep die de representatieve steekproef vormt. De helft van de tekorten wordt veroorzaakt door te weinig uren in studiejaar één.

Verder valt op dat nog duidelijker dan in het onderzoek van 2006 de nieuwe opleidingen het beter doen dan de oude opleidingen. Dit komt voornamelijk doordat er bij de nieuwe opleidingen relatief meer verbeterd wordt in de fase van hoor en wederhoor. Dit duidt er volgens de Onderwijsinspectie op dat het voor nieuwe opleidingen lastiger is onderwijstijd te verantwoorden dan voor opleidingen in een meer traditionele setting. In zijn algemeenheid concludeert de Inspectie dat opleidingen in het vervolg meer moeten streven naar een goed gespreide programmering en uitvoering van de onderwijsactiviteiten, waarmee instellingen voldoen aan de 850 urennorm en een goede verantwoording van deze norm.

Beantwoording van de onderzoeksvraag

In onze secundaire literatuuranalyse staat een viertal vragen centraal die we per vraag beantwoorden.

- *Wat is er feitelijk, kwantitatief in deze rapporten bekend over de tijd die studenten besteden aan beroepspraktijkvorming en aan andere onderwijsactiviteiten verzorgd door de instelling?*

Het onderzoek is een belangrijke bron van informatie over de minimale onderwijstijd die opleidingen moeten halen. Er wordt niets gezegd over de totale onderwijstijd per studiejaar of per opleiding. Daarbij wordt in de rapportage geen onderscheid gemaakt tussen beroepspraktijkvorming en andere onderwijsactiviteiten.

- *Welke ontwikkelingen worden gesignaleerd en op basis van welke onderzoeksgegevens? Neemt de beroepspraktijkvorming toe, af of blijft die gelijk?*

In het rapport wordt geen aandacht gegeven aan een eventuele toe- of afname van de tijd voor beroepspraktijkvorming.

- *Welke verklaringen worden gegeven?*

Deze vraag is niet relevant omdat er geen toe- of afname wordt gesignaleerd.

- *Welke lacunes zijn er in de gegevens?*

De Inspectie beschikt wel over het aantal uren dat in de BOL-opleidingen wordt besteed aan BPV en aan andere onderwijsactiviteiten. Voor de Onderwijsinspectie is de vraag relevant in hoeverre opleidingen voldoen aan de minimumnorm. Voor ons onderzoek is juist het aantal uren dat in opleidingen wordt besteed aan BPV en aan andere onderwijsactiviteiten van belang. Voor ons onderzoek kunnen wij als secundair materiaal beschikken over deze gegevens.

5.2.3 Rapport van de Algemene Rekenkamer 2007-2008

Aanleiding

In het rapport van de Algemene Rekenkamer 2007-2008 wordt verslag gedaan over de onderzoeksresultaten van een onderzoek dat van eind 2005 tot medio 2007 is uitgevoerd. Aanleiding van het onderzoek waren signalen over te weinig beroepspraktijkvormingsplaatsen enerzijds en het grote belang van de praktijkcomponent binnen elke MBO-opleiding anderzijds. Als een student de beroepspraktijkvorming niet kan vervullen, of niet met voldoende resultaat afrondt, komt zijn hele opleiding in gevaar. De op dat moment grote uitval van studenten in het MBO zou deels te maken hebben met een tekort in beroepspraktijkvormingsplaatsen. De doelstelling van het onderzoek was om de kwantitatieve en kwalitatieve knelpunten rond de BPV in kaart te brengen, verklaringen te vinden en aanbevelingen te doen om ze te verminderen.

Belangrijkste bevindingen Algemene rekenkamer

De belangrijkste conclusie van het onderzoek is volgens de Algemene Rekenkamer dat de BPV te vrijblijvend geregeld is voor optimale resultaten. Voor goede resultaten met BPV is een goede samenwerking tussen alle betrokkenen van wezenlijk belang. Uit het onderzoek blijkt volgens de Algemene Rekenkamer dat de samenwerking in het stelsel zoals deze nu werkt lang niet altijd vanzelf tot stand komt en lang niet zo goed is als ze zou kunnen zijn.

Beantwoording van de onderzoeksvraag

In onze secundaire literatuuranalyse staat een viertal vragen centraal die we per vraag beantwoorden.

- *Wat is er feitelijk, kwantitatief in deze rapporten bekend over de tijd die studenten besteden aan beroepspraktijkvorming en aan andere onderwijsactiviteiten verzorgd door de instelling?*

De Algemene Rekenkamer brengt in haar rapport van 2007-2008 de kwantitatieve en kwalitatieve knelpunten rond de BPV in kaart, probeert hiervoor verklaringen te vinden en aanbevelingen te doen om de knelpunten te verminderen. Hiermee gaat ze in haar rapport in op de meningen van studenten en begeleiders van leerbedrijven over de kwaliteit van de BPV en de samenwerking met Kenniscentra en andere betrokken partijen. Er worden in het rapport geen uitspraken gedaan over de onderwijs-tijd of de tijd die door studenten wordt besteed aan beroepspraktijkvorming.

- *Welke ontwikkelingen worden gesignaleerd en op basis van welke onderzoeksgegevens? Neemt de beroepspraktijkvorming toe, af of blijft die gelijk?*
- *Welke verklaringen worden gegeven?*

Er worden geen uitspraken gedaan over een eventuele toe- of afname van de BPV-tijd voor MBO-studenten.

- *Welke lacunes zitten er in deze gegevens?*

Het onderzoek van de Algemene Rekenkamer bevat een schat aan gegevens over de gang van zaken rond beroepspraktijkvormingsplaatsen. Een kwantitatieve invalshoek ontbreekt, waardoor de Algemene Rekenkamer, ondanks het rijke materiaal, toch blijft steken in opvattingen en meningsitemen. Hierdoor wordt het moeilijk een goede, objectieve duiding te geven aan het onderzoek die we kunnen gebruiken voor het voorliggende onderzoek.

5.2.4 Onderzoek SCP: Duaal als ideaal? (2006)

Aanleiding

Eén van de rapporten waarop MKB Nederland (*Praktijkleren in het MKB, naar een flexibele vakmanschapsroute*) zich baseert bij de stelling dat het beroepsonderwijs zich steeds meer naar de bedrijven verplaatst, is het onderzoek van het SCP *Duaal als ideaal?* naar combinaties van leren en werken (Bronneman-Helmers 2006). Doel van de SCP-studie is een samenhangend beeld te schetsen van belangrijke ontwikkelingen in verschillende sectoren van het beroeps- en hoger onderwijs: VMBO, MBO en HBO.

Belangrijkste bevindingen

In zijn algemeenheid wordt geconstateerd dat er weinig onderzoek is gedaan naar de verschillende combinaties van leren en werken en dat er relatief weinig bekend is over het aantal uren praktijk in het MBO (p. 66 en 88).

Met betrekking tot de tijd die in de beroepspraktijk van het MBO wordt doorgebracht wordt gesteld dat hierover weinig bekend is (SCP, 66). De onderwijstijd die in de beroepspraktijk werd doorgebracht in het schooljaar 2000/2001 bij de voltijdsopleiding (BOL), varieerde tussen de 24 en de 42 procent en bij de beroepsbegeleidende leerweg (BBL) tussen de 68 en 79 procent (OCW 2003). Dit blijkt uit een enquête onder een beperkt aantal onderwijsinstellingen op basis van de opgave van de praktijkomvang zoals die is opgenomen in de door de instellingen opgestelde onderwijs- en examenregelingen (OER)¹⁶.

Voorts wordt gesignaleerd dat de algemene indruk is dat de omvang van het beroepspraktijkdeel sindsdien is toegenomen. "Ook in het MBO neemt de effectieve onderwijstijd af. Van de 850 verplichte uren per jaar wordt maar een beperkt deel ingevuld met vakinstructie en kennisoverdracht door de leraar. Het merendeel van de tijd wordt besteed aan algemene of praktijkgerichte vaardigheden." (pag. 2, samenvatting). SCP baseert zich hier op de onderzoeken van de Onderwijsinspectie naar de 850-urennorm.

De financiële druk op scholen zou, aldus het SCP, een reden kunnen zijn voor de afnemende onderwijstijd.

In een hoofdstuk over de rol van het georganiseerde bedrijfsleven op het landelijk beleid wordt aandacht geschonken aan de VNO-NCW-notitie uit 2003 waarin de vraag wordt gesteld of het onderscheid tussen BOL en BBL er eigenlijk nog wel toe doet. Het belangrijkste verschil tussen de beide leerwegen betreft de omvang van de beroepspraktijkvorming en niet de status van de student (werknemer of lerende). In de praktijk, zo stelt het SCP, zijn de meeste BBL-studenten werknemer met een arbeidsovereenkomst, terwijl BOL-studenten een studentstatus hebben en af en toe op stage gaan. Wel (p. 124) wordt wederom gesignaleerd dat de omvang van de beroepspraktijkvorming in de BOL, naar het lijkt, de laatste tijd toeneemt.

In de conclusies van hoofdstuk 5 van het SCP-rapport wordt gesteld dat steeds minder onderwijstijd op school en steeds meer tijd in de beroepspraktijk wordt doorgebracht door BOL-studenten. Voltijd MBO-studenten brengen gemiddeld 30 procent van de onderwijstijd door op de stageplek en BBL-studenten gemiddeld 80 procent.

16 Het is niet duidelijk waarop deze cijfers zijn gebaseerd: SBU-uren of opleidingstijd. Ook de representativiteit is niet na te trekken.

Beantwoording van de onderzoeksvraag

In onze secundaire literatuuranalyse staat een viertal vragen centraal die we per vraag beantwoorden.

- *Wat is er feitelijk, kwantitatief in deze rapporten bekend over de tijd die studenten besteden aan beroepspraktijkvorming en aan andere onderwijsactiviteiten verzorgd door de instelling?*

In het SCP-rapport wordt op diverse plekken gesignaleerd dat onderwijstijd afneemt. Ze gaan nog uit van verouderde definities. De afname van de onderwijstijd is gebaseerd op constatering van de Onderwijsinspectie en de Studentenmonitor.

- *Welke ontwikkelingen worden gesignaleerd en op basis van welke onderzoeksgegevens? Neemt de beroepspraktijkvorming toe, af of blijft die gelijk?*

In het SCP-rapport wordt op diverse plekken gesignaleerd dat de BPV toeneemt. De basis van de signalering voor de toename van de BPV-tijd is een algemene indruk. Het wordt niet precies duidelijk waarop deze constatering is gebaseerd.

- *Welke verklaringen worden gegeven?*

De belangrijkste verklaring voor de toename van de BPV-tijd is de invoering van competentiegericht onderwijs.

- *Welke lacunes zitten er in de gegevens?*

Het SCP-rapport bevat een schat aan gegevens. De basis van de stelling die enkele keren wordt gesteld dat de BPV toeneemt, is echter zwak. Het is een verwachting. Er wordt verder geen scherp onderscheid gemaakt tussen binnenschoolse en buitenschoolse praktijk. Het kan best zijn dat door invoering van CGO het praktijkgehalte in de opleidingen toeneemt, maar mogelijk geldt vooral de binnenschoolse praktijk. De invoering van competentiegericht onderwijs an sich hoeft niet tot meer BPV in bedrijven te leiden.

5.2.5 DIJK12: Opleiden in de beroepspraktijk (2006)

Aanleiding

In het rapport van ‘Opleiden in de beroepspraktijk’ van 2006 doet DIJK12 verslag van een onderzoek in 2006 naar de huidige en verwachte werkzaamheden in het leren in de praktijk van het MBO. In het onderzoek is daartoe informatie verzameld over de huidige werkzaamheden van MKB-bedrijven (Midden- en Kleinbedrijf) bij het opleiden van BOL- en BBL-studenten. Op basis van de bevindingen uit het onderzoek doet DIJK12 uitspraken over veranderingen in de nabije toekomst in het leren in de praktijk in het MBO, de ontwikkelingen en consequenties hiervan voor MKB-branches en bedrijven en naar de mogelijke gevolgen voor de werkzaamheden en investeringen van MKB- bedrijven in de BPV.

Medio 2009 verschijnt het vervolg van DIJK12 op dit onderzoek.

Data

Het onderzoek van DIJK 12 is uitgevoerd door middel van deskresearch, oriënterende interviews, zeven workshops met 35 bedrijven, een enquête gehouden onder 99 bedrijven en telefonische interviews met 20 bedrijven. In totaal waren er 134 leerbedrijven bij het onderzoek betrokken. Het onderzoek is uitgevoerd in zeven MKB-sectoren:

- Ambacht;
- Cultuurtechnische werken en grondverzet, Meststoffendistributie en Loonwerken in de agrarische sector (Cumela);
- Detailhandel;
- Hoveniers en Groenvoorzieners;
- Installatiebranche ;
- Metaalbewerking;
- Welzijn&Maatschappelijke dienstverlening, Jeugdzorg en Kinderopvang.

Resultaten

Uit de bevindingen van het onderzoek van DIJK12 is onder andere gebleken dat de onderzochte bedrijven in de afgelopen vijf jaar gemiddeld 5 uur per week bezig zijn met het begeleiden van BBL-studenten en stagiairs. Voor BOL-studenten is dit gemiddeld 2,7 uur per week. Verder blijkt dat de begeleidingstijd van bedrijven voor studenten en stagiairs op niveau 1 en 2 doorgaans hoger is dan op niveau 3 en 4. Uit de interviews en enquêtes komt naar voren dat 59 procent van de onderzochte bedrijven van mening is dat de praktijkbegeleiding van BBL-studenten en BOL-stagiairs ten opzichte van 5 jaar geleden in tijd is toegenomen. Oorzaken die bedrijven geven

voor de toename van de begeleidingstijd van BBL-studenten en BOL-studenten zijn dat studenten steeds meer tijd vragen voor directe begeleiding. De studenten zouden minder kunnen en weten, studenten vragen meer hulp bij opdrachten van school (opstellen ondernemingsplan).

In het rapport wordt gesteld dat uit de diverse notities, rapporten en de oriënterende interviews die in het kader van onderzoek zijn verricht, volgt dat de BPV als gevolg van het CGO een meer centrale plek in de opleidingen gaat innemen. Ook zal de praktijkcomponent van de BOL-opleidingen versterkt worden en wordt de BPV uitgebreid. DIJK12 spreekt in haar rapport vooral over een intensivering en uitbreiding van de BPV bij bedrijven.

Daarbij zou het verschil tussen binnenschools en buitenschools leren minder scherp gaan worden. Zo wordt er volgens DIJK12 meer gewerkt met opdrachten of 'prestaties' die door bedrijven worden geleverd maar binnen de school worden uitgevoerd dan wel met 'schoolse' opdrachten die buiten de schoolmuren worden uitgevoerd. Verder zal het strikte onderscheid tussen theorie en praktijk gaan verdwijnen en zal er volgens de bedrijven meer samenwerking tussen school en bedrijf gaan plaatsvinden. Dit omdat het leren in de praktijk een belangrijkere plaats gaat innemen.

Beantwoording van de onderzoeksvraag

In onze secundaire literatuuranalyse staat een viertal vragen centraal die we per vraag beantwoorden.

- *Wat is er feitelijk, kwantitatief in deze rapporten bekend over de tijd die studenten besteden aan beroepspraktijkvorming en aan andere onderwijsactiviteiten verzorgd door de instelling?*

In het rapport van DIJK12 wordt met name ingegaan op de begeleidingstijd die er door bedrijven wordt besteed aan de beroepspraktijkvorming in het MBO. Over de feitelijke tijd die BOL- en BBL-studenten daadwerkelijk besteden aan BPV in bedrijven zijn geen kwantitatieve gegevens bekend.

- *Welke ontwikkelingen worden gesignaleerd en op basis van welke onderzoeksgegevens? Neemt de beroepspraktijkvorming toe, af of blijft die gelijk?*

DIJK12 geeft verwachtingen die zijn gebaseerd op een toename van de begeleidingstijd in de afgelopen vijf jaar en wat bedrijven verwachten van verschillende ontwikkelingen omtrent het leren in de praktijk in de toekomst. Over de precieze tijd die er wordt besteed aan de BPV of de manier waarop de BPV zal worden uitgebreid doet

DIJK12 in haar rapport geen uitspraken. Door de toename van het leren in de praktijk (wel of niet in bedrijven of geconstrueerd; wel of niet met een BPV-overeenkomst) verwacht men een toename van de begeleidingstijd door bedrijven. Kwantitatieve gegevens waarop dit gebaseerd is, ontbreken vooralsnog. Het mag niet worden uitgesloten dat door de toename van de binnenschoolse praktijk, onderwijsinstellingen, buiten de BPV om, een groter beroep doen op bedrijven en vaker samenwerking zoeken.

- *Welke verklaringen worden gegeven?*

DIJK12 gaat er op basis van rapporten en trends vanuit dat door de invoering van competentiegericht onderwijs de tijd voor BPV in bedrijven van studenten zal toenemen. Ook de toename van leren in de praktijk met opdrachten in bedrijven zal volgens DIJK12 toenemen.

- *Welke lacunes zitten er in deze gegevens?*

Hoewel uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat er in de afgelopen 5 jaren een toename heeft plaatsgevonden in de begeleidingstijd en deze trend zich waarschijnlijk komende tijd zal voortzetten, zeggen deze resultaten weinig over de toename in de tijd die er door studenten wordt besteed aan BPV. Het kan namelijk zo zijn dat bedrijven meer tijd moeten investeren in het direct en indirect begeleiden van BOL- en BBL-stagiaires, maar dat wil, naar onze mening, nog niet zeggen dat de tijd die BOL-studenten en BBL-studenten in de praktijk besteden, zal toenemen. Daarbij zou mogelijk ook de onderwijstijd kunnen toenemen waardoor het percentage BPV gelijk zal blijven. Nogmaals, het mag niet worden uitgesloten dat door de toename van de binnenschoolse praktijk, onderwijsinstellingen, buiten de BPV om, vaker samenwerking met bedrijven zoeken bij de vormgeving van het beroepsonderwijs.

Een kwantitatieve onderbouwing evenals een nadere toelichting waarom en met welke activiteiten wordt verwacht dat de BPV toeneemt, is wenselijk.

5.2.6 ResearchNed/KBA: De studentenmonitor MBO (2008)

Met de Studentenmonitor MBO 2008 van ResearchNed/KBA wordt systematisch inzicht in opvattingen van MBO-studenten vergaard over het jaar 2007. Ruim 8.500 MBO-studenten vulden de vragenlijst in. In het onderzoek wordt aan veel onderwerpen aandacht besteed en er wordt onder andere gevraagd naar de tijdsbesteding.

BBL-studenten brengen in 2007 gemiddeld per week de meeste tijd (31 uur) door op de stage- of werkplek. Verder brengen BBL-studenten 8 uur per week door op school (p. 39). BBL-studenten werkten in 2004-2005 gemiddeld 32 uur per week en besteed-

den daarnaast 11 uur aan school (les+huiswerk). Door de gewijzigde vraagstelling zijn de resultaten tussen 2004-2005 en 2007 niet goed te vergelijken.

BOL-studenten zitten in 2007 met gemiddeld 20 uur veel vaker op school en zitten gemiddeld 13 uur per week op de stage- of werkplek. Het praktijkdeel is op basis van de studieduur 33 procent en op basis van de doorgebrachte tijd op school en op de werkplek 39 procent. BOL-studenten gaven in 2003-2004 aan in totaal gemiddeld 40 uur per week aan de studie te besteden. Door de gewijzigde vraagstelling zijn de resultaten niet te vergelijken. Het verschil van zeven uur totaal kan bijvoorbeeld de tijd zijn die BOL-studenten aan huiswerk besteden.

Zowel in de BBL als in de BOL wordt ongeveer een kwart van de op school doorgebrachte tijd besteed aan het klassikaal volgen van lessen: 6 uur per week in de BOL en 2 uur per week in de BBL. Daarnaast wordt de tijd besteed aan zelfstandig leren, leren uit boeken, persoonlijke instructie, groepsgewijs werken, individueel werken en het werken in OLC of mediatheek.

Beantwoording van de onderzoeksvraag

In onze secundaire literatuuranalyse staat een viertal vragen centraal die we per vraag beantwoorden.

- *Wat is er feitelijk, kwantitatief in deze rapporten bekend over de tijd die studenten besteden aan beroepspraktijkvorming en aan andere onderwijsactiviteiten verzorgd door de instelling?*

De Studentenmonitor geeft een kwantitatief beeld van hoeveel tijd MBO-studenten besteden aan BPV/stage, aan school, aan pc-gebruik, aan zelfstudie en aan betaald werk en bestuurswerk. Er wordt uitgesplitst voor BOL en BBL-studenten. Hoewel het gaat om een globale inschatting van de student, lijkt het beeld geldig en betrouwbaar te zijn.

- *Welke ontwikkelingen worden gesignaleerd en op basis van welke onderzoeksgegevens? Neemt de beroepspraktijkvorming toe, af of blijft die gelijk?*

Het Studentenmonitor 2007 doet geen uitspraken over de toename van de BPV of van de andere onderwijsactiviteiten. Door gewijzigde vraagstelling zijn de resultaten niet goed te vergelijken met de gegevens uit bijvoorbeeld 2004-2005.

- *Welke lacunes zitten er in deze gegevens?*

Op zich zitten er geen lacunes in de gegevens. Het zou wenselijk zijn de gegevens identiek over de jaren worden verzameld zodat een vergelijking beter mogelijk is. Bovendien zou een uitsplitsing per sector wenselijk zijn.

5.3 Conclusies

Op basis van de secundaire literatuurstudie kunnen enkele conclusies worden getrokken.

1. Weinig kwantitatief onderzoek naar tijd die studenten besteden aan BPV of andere onderwijsactiviteiten

Er is weinig onderzoek gedaan naar de daadwerkelijke tijdsbesteding van studenten in het MBO aan beroepspraktijkvorming en andere onderwijsactiviteiten. Een probleem is onder andere dat definities veranderen. Alleen de Studentenmonitor van Research-Ned geeft een feitelijk beeld van hoeveel tijd studenten besteden aan BPV/stage en aan school. Hoewel het gaat om een globale inschatting van de student, lijken ze geldig en betrouwbaar. Een periodieke meting op basis van dezelfde onderzoeksgrondslagen zou een goede vergelijking over jaren mogelijk maken.

Om een goed kwantitatief beeld te schetsen zijn ook de feitelijke geprogrammeerde en gerealiseerde gegevens van de onderwijsinstelling nodig.

2. Is er daadwerkelijk een trend tot een toename beroepspraktijkvorming?

De invoering van competentiegericht leren zou een trend tot een toename van leren in de praktijk/beroepspraktijkvorming betekenen. Deze duidingen zijn in de rapporten van DIJK 12 en het SCP vooral gebaseerd op trends en aannamen op basis van rapporten, literatuur e.d. Empirisch onderzoek ontbreekt om deze stelling te onderbouwen. Dit sluit evenmin uit dat de invoering van competentiegericht onderwijs tot een toename van leren in de praktijk zou kunnen leiden.

3. Meer leren in de praktijk is niet per se meer beroepspraktijkvorming in leerbedrijven

Te makkelijk wordt verondersteld dat de toename van leren in de praktijk door competentiegericht onderwijs synoniem is aan een toename van de externe stage in erkende leerbedrijven. Het is mogelijk dat de toename van het praktijkdeel vooral het In Instellingstijd Verzorgde Onderwijs betreft, dat wil zeggen een toename van praktijksimulaties, praktijkopdrachten en ICT-opdrachten. Het kan zijn dat het bedrijfsleven hierbij betrokken is, zonder dat het BPV is.

Noch voor de ene stelling, noch voor de andere stelling ontbreekt bewijs uit onderzoek op basis van kwantitatieve gegevens.

4. Beroepsonderwijs kenmerkt zich altijd door leren in de praktijk

De invoering van competentiegericht onderwijs wordt als verklaring gegeven voor de tendens tot verhoging van de BPV-tijd. Harde, empirisch onderzochte feiten of kwantitatieve data ontbreken. Bovendien, het MBO kent een lange geschiedenis van beroepsleren, samenwerkend leren, praktische opdrachten, coöperatief leren, excursies, time-outprojecten, voorbereidende en ondersteunende activiteiten, studievoorlichting en vele andere activiteiten.

5. Onderwijs- en BPV-tijd is moeilijk meetbaar

Het daadwerkelijk empirisch vaststellen van de gerealiseerde onderwijs- en BPV-tijd vereist het nauwkeurig tijdschrijven van studenten. Het is zelfs de vraag wanneer studenten bijvoorbeeld elk kwartier verslag doen van hun onderwijs/BPV-activiteiten of er dan wel een geldig en betrouwbaar beeld zal ontstaan.

6 Conclusies

6.1 Inleiding

In het debat met de Tweede Kamer van 31 januari 2008 over de 850 urennorm¹⁷ in de Beroepsopleidende Leerweg (BOL) maakten enkele Kamerleden zich zorgen over het aantal uren begeleid onderwijs dat de studenten in de Beroepsbegeleidende Leerweg (BBL) van het middelbaar beroepsonderwijs door de onderwijsinstelling krijgen aangeboden.

Daarnaast signaleert MKB Nederland¹⁸ dat onderwijsinstellingen, vooral in de Beroepsopleidende Leerweg (BOL), steeds vaker en meer BPV opnemen waardoor het beroepsonderwijs zich verplaatst naar bedrijven. Onderwijsinstellingen zouden de grens tussen BOL/BBL van 60 procent opzoeken. Het ontbreekt aan cijfermateriaal dat een volledig en betrouwbaar beeld geeft van de hoeveel tijd die door MBO-studenten landelijk wordt besteed aan BPV.

Dit onderzoek beoogt derhalve een zo volledig mogelijk beeld te geven van de hoeveelheid tijd die een student besteedt aan beroepspraktijkvorming en andere onderwijsactiviteiten in de BBL en de voltijd BOL. Het onderzoek is primair gericht op het geven van een kwantitatieve, feitelijke stand van zaken. Wel bevat het onderzoek een literatuurstudie en een kwalitatief gedeelte - inhoudende een verdiepende enquête bij de MBO-instellingen om achtergrondinformatie en inzicht in trends te vergaren - teneinde het verzamelde cijfermateriaal in perspectief te kunnen plaatsen.

De centrale onderzoeksvraag luidt:

Wat is de totale opleidingstijd (per studiejaar, per opleiding) en hoeveel tijd wordt daarbinnen besteed aan beroepspraktijkvorming en aan andere onderwijsactiviteiten begeleid door de instelling?

17 Zowel in de BBL als in de voltijd BOL is er sprake van een minimumnorm van In Instellingstijd Verzorgd Onderwijs (IIVO). Voor een voltijds BOL-traject geldt een minimumnorm van 850 klokuren per volledig studiejaar. Voor de BBL is een minimumnorm van 300 uur per studiejaar afgesproken.

18 MKB Nederland: *Praktijkleren in het MKB, naar een flexibele vakmanschapsroute* d.d. december 2006.

De deelvragen luiden:

- Hoeveel tijd staat er per opleiding beschreven in de OER (Onderwijs- en Examenreglement)?
- Hoeveel tijd in uren wordt er besteed aan de beroepspraktijkvorming op basis van de geprogrammeerde planning?
- Hoeveel tijd in uren wordt er besteed aan andere onderwijsactiviteiten begeleid door de school op basis van de geprogrammeerde planning?
- Wat is het percentage (gerealiseerde) beroepspraktijkvorming van de totale opleiding en vooral: hoe wordt dit door de instelling berekend?
- Kan er wat gezegd worden over de trend voor de toekomst? Wordt het aandeel BPV groter of kleiner?

Voor het in beeld brengen van de gewenste informatie omtrent de tijdbesteding van studenten aan de BPV en andere onderwijsactiviteiten in de BOL is gebruik gemaakt van het bestand van de Onderwijsinspectie met gegevens over 120 BOL-opleidingen. Voor de bevindingen terzake de BBL-opleidingen is gebruik gemaakt van gegevens van 21 (respons 91 procent) onderwijsinstellingen verdeeld over 125 BBL-opleidingen (respons 80 procent). De zorg&welzijn-opleidingen in de BBL zijn minder sterk vertegenwoordigd omdat ze ook in de steekproef minder vertegenwoordigd waren. Desalniettemin kunnen met de gegevens een representatief beeld worden geschetst.

6.2 De belangrijkste uitkomsten samengevat

Er zijn drie hoofdcategorieën te onderscheiden die een goed beeld geven van de onderwijstijd. Dit zijn de tijd voor beroepspraktijkvorming, de tijd voor andere onderwijsactiviteiten en als restpost de uren voor onbegeleid leren. Onder de andere onderwijsactiviteiten vallen alle activiteiten (behalve de BPV die apart wordt berekend) die aan de drie eisen voldoen voor IIVO:

1. het moet geprogrammeerd/gepland zijn (zichtbaar zijn in een lesrooster, jaarplan, etc.);
2. het moet bijdragen aan het bereiken van eindtermen/competenties/onderwijs- en vormingsdoelen en
3. het moet onder verantwoordelijkheid en onder regie en toezicht van de onderwijsinstelling plaatsvinden.

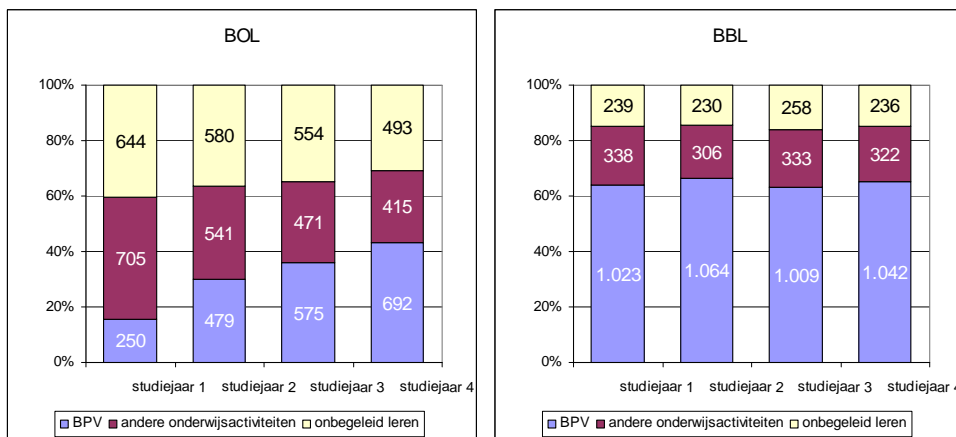
Dit zijn, mits ze onder de bovenstaande drie voorwaarden vallen, onder meer: lessen, praktijklessen, praktijkbegeleiding, voorbereiding BPV, toets- en examenactiviteiten (Proeve van Bekwaamheid), excursies en werkweken, mentoraat, introductie, werkbezoeken, binnen- en buitenschoolse praktijksimulaties, groepsbegeleidingsuren,

voorbereidende en ondersteunende activiteiten (VOA), ICT, opdrachten buiten school e.a.

De uren ongebeleid leren is een restpost. Dit zijn uren voor huiswerk. Dit is de normatieve studielast (1600 SBU-uren) minus BPV en minus andere onderwijsactiviteiten.

Geprogrammeerde tijd voor BPV en andere onderwijsactiviteiten

Grafiek 6.1 – Geprogrammeerde tijd BPV, andere onderwijsactiviteiten en ongebeleid leren, BOL (n=120) en BBL (n=125), per studiejaar



BOL

De gemiddelde totale opleidingstijd (BPV + andere onderwijsactiviteiten, met uitzondering van het ongebeleid leren) is in de BOL voor het eerste studiejaar 955 uur en passeert in de latere studie jaren de 1.000, resp. 1.020, 1.041 en 1.097. De gemiddeld totale (begeleide) opleidingstijd in de BOL bedraagt dan circa 1.000, hetgeen dus ruimschoots ligt boven de 850 urennorm. Doordat in het eerste jaar minder uren BPV zijn geprogrammeerd, ligt de totale opleidingstijd in het eerste studiejaar lager dan de daaropvolgende jaren. Het aandeel BPV is aanzienlijk lager in het eerste studiejaar omdat de BOL-studenten, zo blijkt uit de interviews op de onderwijsinstellingen dan nog de bagage (kennis, vaardigheden, ervaring) missen om BPV te doen.

De tijdbesteding aan de BPV is in het eerste jaar van de BOL gemiddeld 250 uur. In de latere studie jaren stijgt dit aantal uren van 479 (tweede studiejaar), 575 (derde studiejaar) naar 682 (vierde studiejaar). De toename van de BPV gaat bijna gelijk op met de afname van de andere onderwijsactiviteiten. Het totaal laat een stijging zien.

De andere onderwijsactiviteiten bedragen in het eerste studiejaar gemiddeld 705 uur, 541 uur (in het tweede studiejaar), 471 uur (in het derde studiejaar) en 415 uur in het vierde studiejaar.

Globaal zien we in alle vier sectoren hetzelfde beeld. Toch noemen we een paar verschillen. In de sector groen wordt in het eerste studiejaar BOL al veel aan BPV gedaan en minder aan andere onderwijsactiviteiten. In de sector zorg&welzijn wordt in het vierde studiejaar van de BOL relatief weinig andere onderwijsactiviteiten geprogrammeerd ten opzichte van de andere sectoren. In de sector techniek worden ten opzichte van de andere sectoren in de BOL relatief veel andere onderwijsactiviteiten geprogrammeerd en minder BPV.

BBL

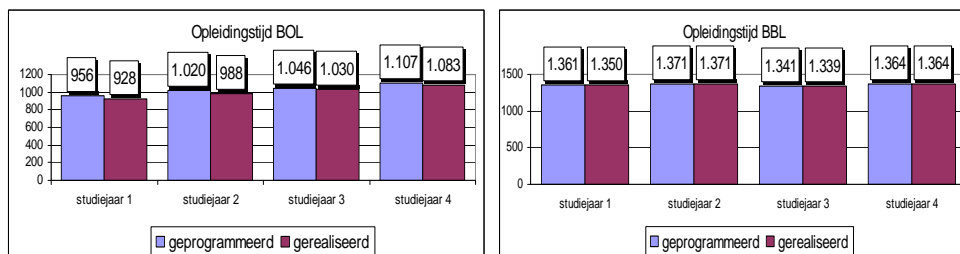
In de BBL (zie grafiek 6.1) ligt de gemiddelde totale opleidingstijd in alle studie jaren stabiel, tussen de 1.340 en 1.400 uur.

Het aantal uren BPV ligt tussen de 1.000 en 1.100. Het aantal uren voor andere onderwijsactiviteiten ligt in alle vier de studie jaren boven de 300. Driekwart van deze uren zijn lesuren (theorielessen, praktijklessen). De rest bestaat uit voorbereiding BPV en tijd voor toets- en examenactiviteiten, mentoruren, excursies e.d.

Geprogrammeerde en gerealiseerde opleidingstijd

Afgaande op de resultaten van de peiling bij de contactpersonen zou het verschil tussen de geprogrammeerde en gerealiseerde opleidingstijd rond de vijf procent en maximaal 10 procent zijn.

Grafiek 6.2 – Verschil geprogrammeerde en gerealiseerde opleidingstijd



Dit komt overeen met onze kwantitatieve bevindingen (grafiek 6.2). Het verschil tussen geprogrammeerde en gerealiseerde opleidingstijd is in de BOL 2-4 procent en in de BBL 0-2 procent.

De geprogrammeerde planning blijkt dus een vrij adequaat beeld te geven van het onderwijsaanbod per opleiding met een afwijkingmarge tussen de 2 à 5 en maximaal 10 procent.

Daarbij moet worden aangetekend dat zowel in de BOL als in de BBL het aandeel gerealiseerde beroepspraktijkvorming niet substantieel verschilt van de geprogrammeerde. Men gaat er, zowel in de BOL als de BBL, vanuit dat de geprogrammeerde BPV ook inderdaad de gerealiseerde BPV is.

Voorts moet hierbij worden aangetekend dat veel gesprekspartners aangeven dat de opleidingsprogrammering niet de tijd is die de individuele student maakt. Sommige studenten maken meer uren, volgen meer uren om het diploma te halen, anderen minder.

Tenslotte blijkt uit het onderzoek dat onderwijsinstellingen verschillende systemen hanteren, definities nog onduidelijk zijn en dat er bij onderwijsinstellingen grote behoefte is aan duidelijkheid over het geldend wettelijk kader.

Het percentage BPV per studiejaar, opleidingstijd en SBU

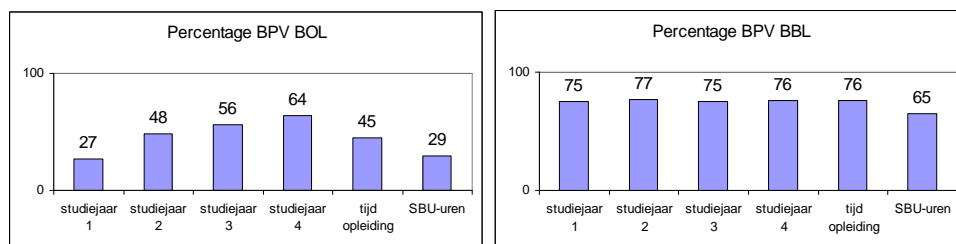
In de BOL (grafiek 6.3) neemt het percentage BPV per studiejaar, gemeten over de *opleidingstijd*, toe van 27, via 48 en 56 naar 64 procent. Over alle jaren heen is het percentage BPV van de opleidingstijd gemiddeld 45 procent.

Uitgaande van het aantal *SBU-uren*, dit is op basis van de wettelijke studieduur, in de BOL bedraagt het percentage BPV gemiddeld over alle jaren heen 29 procent. Naar sector en niveau zijn er kleine, niet-significante verschillen.

In de BBL is het percentage BPV van de *opleidingstijd* gemiddeld 76 procent en stabiel over de studiejaren heen. Gerekend over *SBU-uren*, de basis van de wettelijke studieduur, is het percentage BPV 65 procent. Naar sector en niveau zijn er kleine, niet-significante verschillen.

Uit het onderzoek zijn weinig aanwijzingen te vinden dat onderwijsinstellingen de grens van 60 procent opzoeken. Tegelijkertijd mag ook niet worden uitgesloten dat door de toename van de binnenschoolse praktijk, onderwijsinstellingen, buiten de BPV om, vaker samenwerken met bedrijven bij de vorming van het beroepsonderwijs.

Grafiek 6.3 – Percentage BPV van de totale opleidingstijd per studiejaar, over totaal studiejaar en percentage BPV op basis van SBU-uren.



Ongeveer de helft van de opleidingstijd in het middelbaar beroepsonderwijs (45% in de BOL en 76 % in de BBL) bestaat uit beroepspraktijkvorming. Het bedrijfsleven levert een wezenlijke bijdrage aan het beroepsonderwijs dat MBO-studenten genieten.

Berekening van het percentage BPV

In de praktijk berekenen onderwijsinstellingen het percentage BPV weinig of niet. In de praktijk gaan de onderwijsinstellingen er van uit dat de geprogrammeerde BPV gerealiseerd wordt. Derhalve wordt hier in de regel geen controle, zoals bij de andere onderwijsactiviteiten, op uitgevoerd. Instellingen kunnen hierop niet sturen, zo wordt algemeen aangegeven.

De sturing in de BOL door de desbetreffende onderwijsinstelling geschiedt in principe op basis van het onderwijsdeel van de minimumnorm van 850 uur met een opslag van 10 procent, waarbij men er, zoals gezegd, vanuit gaat dat de geprogrammeerde BPV ook wordt gerealiseerd.

Zowel in de BOL als in BBL is het berekenen van het exacte percentage BPV weinig relevant. In de BOL wordt het maximum van 59 procent van de studieduur in de praktijk weinig benaderd. En in de BBL werkt de student in zijn algemeenheid vier dagen en gaat één dag in de week naar school. Dat is tachtig procent. Hierdoor wordt in de regel de minimumgrens van 60 procent voor de BPV gerealiseerd. Er bestaat geen noodzaak om dat precies te meten, behalve wanneer het aantal BPV-uren beneden de 24 uur per week komt.

De meeste respondenten, zestien, gebruiken de normatieve studielast van 1.600 uur als basis voor het berekenen van het percentage BPV, waarbij naar eigen zeggen de

notitie van de MBO Raad en de AOC Raad¹⁹ als uitgangspunt wordt genomen. Er zijn vier onderwijsinstellingen die de opleidingstijd (IIVO-norm) gebruiken als basis voor het berekenen van het percentage BPV. Daarnaast is er ook één onderwijsinstelling die de minimumnorm hiervoor gebruikt.

Uit het onderzoek blijkt ook dat het in de praktijk lastiger is dan het lijkt om precies vast te stellen hoe onderwijsinstellingen het percentage BPV berekenen. Uit de gesprekken komt enkele keren naar voren dat de geïnterviewden uitgaan van de normatieve studielast, maar in de praktijk vaak rekenen met de opleidingstijd als basis van het percentage BPV.

Trend voor de toekomst

Achtereenvolgens wordt ingegaan op de te verwachten ontwikkelingen voor de BOL en de BBL.

Trend in de BOL

Zeven van de 20 onderwijsinstellingen (één respondent heeft deze vraag niet beantwoord) verwacht dat er weinig tot niets verandert met betrekking tot het percentage BPV in de BOL.

Zes van de 20 respondenten verwachten door de invoering van het competentiegericht onderwijs (CGO) een toename van de binnenschoolse praktijk en dat dit in sommige gevallen ook zijn effect zal hebben op de BPV. In het CGO wordt er vanuit gegaan dat studenten op de werkplek werkprocessen zoals aangegeven in de kwalificatiedossiers doorlopen. Lang niet alle BPV-plekken hebben voldoende kwaliteit om alle processen te doorlopen en dat betekent dat er een aanvullende binnenschoolse praktijk wordt georganiseerd. Het cruciale punt, zo geven deze geïnterviewden aan, is niet de contacttijd op school maar de kwaliteit van BPV-plek.

Vijf van de 20 geïnterviewden sluiten in de toekomst een toename van de BPV niet uit, maar weten niet of dit dan een substantiële toename zal zijn.

Twee geïnterviewden verwachten veeleer een afname van de BPV. Door de economische crisis zouden BPV-plekken minder beschikbaar zijn, zo stellen zij, en zouden onderwijsinstellingen genoodzaakt worden het zwaartepunt van de BPV te verplaatsen naar de laatste studie jaren in het programma.

19 AOC Raad. Servicedocument Onderwijstijd MBO; MBO Raad. Servicedocument Onderwijstijd MBO Extra.

Factoren die blijken de instellingen van invloed zijn op een stijging of daling van de omvang van de BPV:

1. De wensen van het bedrijfsleven

In die gevallen waarin er intensief wordt samengewerkt met het bedrijfsleven, zijn de onderwijsinstellingen respectievelijk opleidingen eerder geneigd rekening te houden met de wensen van het bedrijfsleven.

2. De invoering van CGO

De invoering van CGO leidt primair tot een toename van de binnenschoolse praktijk maar in mindere mate ook tot een toename van BPV. En valt hierbij niet één lijn te trekken voor alle onderwijsinstellingen en opleidingen.

3. Bekostiging

Bij kleine opleidingen met weinig studenten komt het naar eigen zeggen soms voor dat de controller adviseert lesuren in te wisselen voor BPV. Kleine opleidingen met weinig studenten zijn vanuit financieel-economisch oogpunt steeds moeilijker te handhaven, aldus enkele geïnterviewden.

4. Conjunctuur

Het bedrijfsleven staat in een tijd van hoogconjunctuur te springen om MBO-studenten, vooral BBL'ers. Een aantal respondenten verwacht dat door de economische crisis de voorkeur van het bedrijfsleven voor de BOL-studenten zal toenemen evenals dat de BPV-tijd hierdoor in omvang zal afnemen.

5. Toenemende aandacht voor kennis

De toenemende aandacht voor kennis, taal en rekenen zullen scholen dwingen hiervoor meer lesuren te programmeren, waardoor er minder ruimte overblijft voor de BPV.

Trend in de BBL

In de BBL worden weinig ontwikkelingen gezien in het percentage BPV. Zowel de kwantitatieve gegevens als het kwalitatieve onderzoek laten zien dat in principe bij een BBL-traject geldt: 4 dagen werken, 1 dag in de week naar de instelling. Wel wordt soms gesignaleerd door onderwijsinstellingen dat studenten onder druk van de werkgever (het is druk en het werk is nog niet af) verzaken om naar de instelling te komen.

Een ander punt is ook dat de lesdag een steeds hoger avo-gehalte (taal, rekenen, Moderne Vreemde Talen, Leren, Loopbaanontwikkeling en Burgerschap) krijgt. Dit maakt het in de BBL niet gemakkelijker om studenten naar de instelling te lokken.

Bijna alle respondenten maken zich zorgen over de gevolgen van de introductie van de landelijke examens voor Nederlands, Moderne Vreemde Talen, wiskunde, leren, loopbaanontwikkeling en burgerschap (LLB) voor het onderwijsprogramma. Enkele respondenten geven aan dit toch belangrijk is en de instelling ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid heeft, zeker als het jongere BBL-studenten betreft en BBL-studenten van niveau 1 en niveau 2. Andere respondenten vinden dit niet geschikt voor volwassenen. Men is zoekende hoe deze twee (vaktheorie en avo) te integreren.

Een ander issue, dat volgens de instellingen op dit moment speelt, is in hoeverre de werkprocessen uit het kwalificatiedossier geoefend kunnen worden op de BPV-plek. Soms wordt dit door onderwijsinstellingen beleefd als het onderhandelen met het bedrijfsleven, waarbij in de BBL het bedrijfsleven als werkgever doorgaans een sterke positie heeft.

6.3 Aandachtspunten

1. De Wet educatie en beroepsonderwijs biedt weinig houvast bij het opbouwen van administratiesystemen. Bij onderwijsinstellingen bestaat grote behoefte aan duidelijkheid over het geldend wettelijk kader. Maak het niet onnodig moeilijk door begrippen als studieduur. Om met de Commissie-Dijsselbloem te spreken, kijk eerst in de realiteit en baseer de criteria en regels op de werkelijkheid. Voer open gesprekken met de onderwijsinstellingen en volg de realiteit.

2. Er is op basis van het kwantitatieve beeld geen indicatie dat opleidingen de grenzen opzoeken. Ga uit van vertrouwen in plaats van wantrouwen. Urenregistratie, zoals nu gebeurt, is kostbaar. Dat kan volgens de respondenten beter besteed worden aan begeleiding van studenten. Urenregistratie heeft, zo blijkt uit alle gesprekken, geen enkele relatie met onderwijskwaliteit. Gebruik 'lichte' controle of rendementgegevens, of ODIN-tevredenheidsgegevens of de aanwezigheid van docenten. Kijk waar de rendement- of tevredenheidsgegevens tot de laagste horen, resp. beneden een minimum komen.

3. Standaardisering. Op dit moment is het zeer lastig voor een buitenstaander om greep te krijgen op de verschillende begrippen als contacturen, lesuren en begeleidingsuren. Maar ook de terminologie rond de onderwijsactiviteiten bezorgt menigeen een punthoofd: opleidingstijd, in onderwijstijd verzorgt onderwijs, onderwijsactiviteiten, beroepspraktijkvorming, vrije ruimte. Vroeg of laat raakt men verstrikt.

Ook is er een grote variatie aan BPV-overeenkomsten²⁰. De vraag naar meer standaardisatie van begrippen en eenduidige definiering daarvan dringt zich op.

4. Ook in het hoger onderwijs wordt gewerkt met SBU-uren. Wat kan het MBO hiervan leren: hoe plant het hoger onderwijs SBU-uren en welke systemen daar worden gebruikt. Hoe programmeren hogescholen en universiteiten? Gebruiken ze een vermenigvuldigingsfactor voor college-uren? Hoe groot is die? Welke ervaringen zijn daarmee?

5. Dit onderzoek is te beschouwen als een nulmeting. Om de veranderingen in tijdsbesteding door MBO-studenten als gevolg van de invoering van bijvoorbeeld Competentiegericht onderwijs te volgen, is het wenselijk dit onderzoek over enige jaren te herhalen.

20 Voor een standaarddocument zie het servicedocument praktijkovereenkomst op www.mбораad.nl.

Bijlage – Kwantitatieve gegevens

BOL

Tabel 1 – Gemiddelde geprogrammeerde opleidingsactiviteiten, gerealiseerde opleidingsactiviteiten en BPV, BOL, per studiejaar

	Studiejaar 1 n=100	Studiejaar 2 n=101	Studiejaar 3 n=63	Studiejaar 4 n=37
Totaal geprogrammeerde opleidingsactiviteiten (inclusief BPV)	956	1020	1046	1107
Minimum en maximum	611-1379	751-1478	603-2400	841-1600
Totaal gerealiseerde opleidingsactiviteiten (inclusief BPV)	928	988	1030	1083
Minimum en maximum	495-1334	746-1328	755-2400	824-1600
Andere onderwijsactiviteiten	705	541	471	415
Minimum en maximum	338-1.058	0-1.241	0-1.377	0-1.174
Totaal geprogrammeerde BPV	250	479	575	692
Minimum en maximum	0-960	0-1280	0-2400	824-1600
% BPV op totale opleidingstijd (totaal = 45 %)	27	48	56	64
% BPV op studieduur (sbu-uren)			29	

BBL

Tabel 2 – Gemiddelde geprogrammeerde opleidingsactiviteiten BBL, gerealiseerde opleidingsactiviteiten en BPV, BBL, per studiejaar

	Studiejaar 1 n=124	Studiejaar 2 n=88	Studiejaar 3 n=33	Studiejaar 4 n=14
Geprogrammeerde opleidingsactiviteiten (inclusief BPV)	1.361	1.371	1.341	1.364
Minimum en maximum	386-1.993	800-1.719	439-1.661	740-1.634
Gerealiseerde opleidingsactiviteiten (inclusief BPV)	1.351	1.371	1.339	1.364
Minimum en maximum	199-1.993	594-1.701	439-1.661	740-1.634
Andere onderwijsactiviteiten	338	306	333	322
Minimum en maximum	89-1.220	0-840	55-840	110-556
Totaal geprogrammeerde BPV	1.023	1.064	1.009	1.042
Minimum en maximum	0-1500	520-1.386	384-1.280	608-1.290
% BPV op totale opleidingstijd (totaal = 76 %)	75	77	75	76
% BPV op studieduur (sbu-uren)			65	

Tijd voor beroepspraktijkvorming en andere onderwijsactiviteiten

In het debat in de Tweede Kamer van 31 januari 2008 over de 850 urennorm in de Beroepsopleidende Leerweg (BOL) maakten enkele Kamerleden zich zorgen over het aantal uren begeleid onderwijs dat studenten in de Beroepsbegeleidende Leerweg (BBL) door de onderwijsinstelling krijgen aangeboden. Daarnaast signaleert MKB Nederland dat onderwijsinstellingen, vooral in de Beroepsopleidende Leerweg (BOL), steeds vaker en meer beroepspraktijkvorming (BPV) in de opleiding opnemen waardoor het beroepsonderwijs zich verplaatst naar bedrijven. Onderwijsinstellingen zouden de grens van 60 procent opzoeken.

Op dit moment zijn er geen landelijke gegevens beschikbaar over de hoeveelheid tijd die studenten in het middelbaar beroepsonderwijs in de beroepspraktijk doorbrengen. Er kan een goed beeld worden gegeven van de tijd die aan BPV en andere onderwijsactiviteiten door:

- Gebruik te maken van gegevens van de Onderwijsinspectie;
- Het opvragen van onderwijsprogramma's en BPV-overeenkomsten bij onderwijsinstellingen;
- Gesprekken hierover te voeren met contactpersonen in instellingen.

Vragen die in dit onderzoek aan de orde komen, zijn:

- Wat is het percentage BPV per studiejaar, per sector, per opleidingsniveau?
- Zoeken BOL-opleidingen de maximumgrens van 60 procent BPV op?
- Hoeveel tijd wordt er besteed aan andere onderwijsactiviteiten?
- Welke trends verwachten de onderwijsinstellingen?